

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

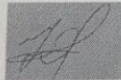
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми Державні та місцеві фінанси
(назва програми)

на тему: Сучасний стан та тенденції розвитку фіскальної політики держави

Здобувачки групи ДФз-92-0с Гончарової Ю.І.
(шифр групи) (прізвище, ім'я, по батькові)

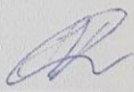
Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело.

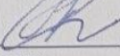

(підпис)

Юлія ГОНЧАРОВА

(Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник доцент, к.е.н., доцент Людмила РЯБУШКА
(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Консультант¹⁾ доцент, к.е.н., доцент Людмила РЯБУШКА
(посада, науковий ступінь, вчене звання Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

Суми 2023

□

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО

«___» _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Здобувачки групи ДФз-92-0с інституту (центру) БІЕМ
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Юлія Іванівна Гончарова

Тема роботи: Сучасний стан та тенденції розвитку фіскальної політики держави

Затверджено наказом по СумДУ № 0490-VI від « 12 » травня 2023 р.
Термін здачі здобувачкою завершеної роботи « 29 » травня 2023 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, державний веб-портал для громадян «Прозорий бюджет», офіційний сайт Міністерства фінансів України, Державної Податкової Служби України.

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

- систематизувати наукові підходи до розуміння економічної сутності ФПД; визначити місце і роль ФПД у забезпеченні ФСД; сформувати методологічну основу ФПД; систематизувати науково-практичні підходи до розуміння ФР; здійснити наліз впливу інструментів ФПД на ФСД; обґрунтувати стратегічні напрямки розвитку ФПД.

Дата видачі завдання: « 30 » січня 2023 р.

Керівник: доцент, к.е.н., доцент
Завдання прийнято до виконання

Людмила РЯБУШКА

« 30 » січня 2023 р. _____

Юлія ГОНЧАРОВА

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр
на тему:
Сучасний стан та тенденції розвитку фіскальної політики держави
Юлії Іванівни Гончарової

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 42 сторінках, з яких список використаних джерел із 49 найменувань. Робота містить 7 таблиць, 10 рисунків, а також 5 додатків.

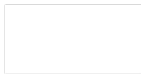
Актуальність роботи обумовлена необхідністю формування і реалізації сучасної фіскальної політики держави, яка є активним елементом фіскального механізму, що забезпечує відповідний рівень фінансової стабільності в державі.

Мета кваліфікаційної роботи полягає систематизація теоретичних засад ФПД, методичних підходів до оцінки ФР та обґрунтування стратегічних напрямків розвитку ФПД у забезпеченні ФСД.

Методи дослідження: абстрактно-логічний та системно-структурний аналіз (на етапі систематизації наукових підходів до економічної сутності ФПД, ФР, методологічної основи ФПД), розрахунково-аналітичний метод (на етапі аналізу інструментів ФПД та бюджетних показників), візуалізації результатів дослідження: табличний і графічний, регресійно - кореляційний метод (на етапі побудови лінії тренду податкового навантаження).

Основний результат роботи полягає в оцінюванні фіскальних ризиків, розрахунку податкового навантаження, прогнозуванні показників державного бюджету України, побудові лінії тренду податкового навантаження.

Ключові слова: фіскальна політика, фіскальні ризики, податкове навантаження, доходи, видатки бюджету, державний борг, фінансова стабільність держави

ЗМІСТ

	Стор.
Перелік скорочень, умовних позначень, одиниць і термінів	5
Вступ	6
1. Теоретичні основи формування фіскальної політики держави.....	8
2. Методичні підходи до оцінки фіскальних ризиків	18
3. Аналіз впливу інструментів фіскальної політики держави на фінансову стабільність.....	23
4. Стратегічні напрямки розвитку фіскальної політики держави.....	33
Висновки	40
Список використаних джерел	42
Додатки	47

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

АП.....	Акцизний податок
БКУ.....	Бюджетний Кодекс України
ДБУ.....	Державний бюджет України
БП.....	Бюджетна програма
ВВП	Внутрішній валовий продукт
ГОБ.....	Гендерно-орієнтоване бюджетування
ДПСУ.....	Державна податкова служба України
ДБ.....	Державний борг
ЄС.....	Європейський Союз
КМУ.....	Кабінет міністрів України
МБ	Місцеві(ий) бюджет(и)
МВФ.....	Міжнародний валютний фонд
МФУ.....	Міністерство фінансів України
ОДВ.....	Органи державної влади
ОМС.....	Органи місцевого самоврядування
ПДФО.....	Податок на доходи фізичних осіб
ППП.....	Податок на прибуток
ПКУ.....	Податковий кодекс України
СЕР.....	Соціально-економічний розвиток
СМВ.....	Система міжбюджетних відносин
СФД.....	Система державних фінансів
ФМ.....	Фінансовий механізм
ФПД.....	Фіскальна політика держави
ФР.....	Фіскальні ризики
ФСД.....	Фінансова стабільність держави

ВСТУП

Актуальність роботи обумовлена важливою роллю сучасної ФПД, яка є активним елементом фіскального механізму держави, що забезпечує відповідний рівень ФСД. На сьогоднішній день ФПД в Україні знаходиться на стадії трансформації, як у напрямку появи нових чи зміни існуючих податків, зборів та платежів, так і всієї податкової системи, яка певною мірою повинна реалізовувати свій потенціал у виконанні доходів і фінансуванні видатків бюджетів різних рівнів та забезпечувати потреби СЕР держави.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є ФПД та її роль у забезпеченні ФСД.

Предметом кваліфікаційної роботи є економічні відносини, що виникають у процесі реалізації ФПД.

Метою кваліфікаційної роботи є систематизація теоретичних засад ФПД, методичних підходів до оцінки ФР та обґрунтування стратегічних напрямків розвитку ФПД у забезпеченні ФСД.

Відповідно до поставленої мети були визначені завдання:

- систематизувати наукові підходи до розуміння економічної сутності ФПД;
- визначити місце і роль ФПД у забезпеченні ФСД;
- сформулювати методологічну основу ФПД;
- систематизувати науково-практичні підходи до розуміння ФР та розкрити сутність найкращих практик оцінки ФР в країнах світу;
- здійснити наліз впливу інструментів ФПД на ФСД;
- обґрунтувати стратегічні напрямки розвитку ФПД.

Для досягнення поставленої мети та поставлених завдань в кваліфікаційній роботі застосовувалися наступні методи наукових досліджень: абстрактно-логічний та системно-структурний аналіз (на етапі систематизації наукових підходів до економічної сутності ФПД, ФР, методологічної основи

ФПД), розрахунково-аналітичний метод (на етапі аналізу інструментів ФПД та бюджетних показників), візуалізації результатів дослідження: табличний і графічний, регресійно-кореляційний метод (на етапі побудови лінії тренду податкового навантаження).

Інформаційна база дослідження: законодавчі та нормативні акти, підручники, навчально-методичні посібники, періодичні видання, інтернет-ресурси, статистична інформація, офіційний сайт ДПСУ, державний веб-портал для громадян «Прозорий бюджет», офіційний сайт Міністерства фінансів України.

Практичне значення отриманих результатів в оцінюванні фіскальних ризиків, розрахунку податкового навантаження, прогнозуванні показників державного бюджету України, побудові лінії тренду податкового навантаження.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Особливості формування та реалізації ФПД для кожної країни мають свої вектори, обумовлені бюджетним устроєм країни, моделлю централізації та розподілу ВВП, сформованою системою податків, зборів та платежів, регулюванням доходної та видаткової частин бюджету, тощо. Для України ФПД має фундаментальне значення, що проявляється під час негативних явищ, які відбуваються в державі і мають безпосередній вплив на забезпечення ФЕБ. Сучасна ФПД визначається як політика, згідно з якою уряд використовує інструменти оподаткування, державних витрат, державних запозичень, регулювання державного боргу для досягнення фінансової стійкості та стабільності. ФПД це політика державних витрат і оподаткування для досягнення стійкого економічного зростання, яка враховує вплив різних факторів на фінансову систему країни.

Як важливий фактор СЕР ФПД є своєрідним показником і критерієм темпів економічного зростання, ефективності БП та організації забезпечення ФЕБ загалом. ФПД враховує сучасні виклики, загрози, небезпеки з якими на сьогоднішній день функціонує економіка в Україні і знаходиться на стадії трансформації та гармонізації до Європейських стандартів у сфері публічних фінансів. ФПД відіграє дуже важливу роль в управлінні економікою. Уряд має дві змінні впливу ФПД:

- оподаткування – регулювання, за яким уряд збільшує або зменшує готівку, що є в руках населення;
- державні витрати - використання яких уряд інвестує в громадську інфраструктуру та інші схеми соціального забезпечення, які прямо чи опосередковано впливають на стан економіки.

З економічної точки зору ФПД зобов'язана виконувати свої специфічні функції та завдання, які сприяють задоволенню потреб платників податків та

одержувачів бюджетних послуг з огляду на суспільні інтереси. Тому формування та реалізація ФПД є фундаментальною складовою забезпечення фінансової стійкості, стабільності СДФ.

Різні аспекти ФПД висвітлені в працях всесвітньо відомих науковців, які досліджували її вплив на економічне зростання, серед яких і видатні світові економісти і вітчизняні вчені : [2,7,8,12,13,15-22,26-27,30 32,35-46,48,49].

Сутність поняття ФПД розкривається у розумінні її складових. У сучасних словниках української мови термін «фіскальний» тлумачиться як такий, що пов'язаний із оподаткуванням, витратами, надходженнями та видатками з бюджету [5]. Термін «політика» бере свій початок від грецького слова «politikos», яке означає державна діяльність [33]. Світовий досвід у визначенні економічної сутності ФПД значною мірою спирається на ідеї британського економіста J. Keynes, який вперше використав термін ФПД в науковій праці «The General Theory of Employment, Interest, and Money» і довів, що економічні спади обумовлені дефіцитом споживчих витрат та бізнес-інвестиційних компонентів сукупного попиту . J. Keynes наголошував на тому, що уряди країн можуть стабілізувати діловий цикл і регулювати економічну ситуацію шляхом коригування державних витрат і ФПД, щоб компенсувати недоліки приватного сектора [45]. Другий видатний економіст A. Marshall досліджував ФПД як залежність взаємозв'язку між багатством і людиною [38]. Розгляду окремих аспектів ФПД в умовах розвитку фіскальної децентралізації багато уваги приділяв С. Tiebout [46]. Отже сучасні наукові дискусії до економічної сутності ФПД, як правило, акцентують увагу на аналізі змін показників державного (місцевих) бюджетів та оцінки впливу інструментів ФПД на економічне зростання та фінансову стійкість. Незважаючи на те, що зміни податків або витрат, які є «нейтральними до виручки» і можуть вплинути на сукупний рівень виробництва, змінивши стимули, з якими стикається бізнес, термін ФПД зазвичай використовується для опису впливу на сукупну економіку різних рівнів державних витрат та оподаткування, і, зокрема, розриву між ними [31]. Наукові підходи до розуміння економічної

сутності ФПД наведені на рис. А1. Додатку А. Доречною є візуалізація генезису запитів на терміни ФПД та ФСД у світі (рис. А.2, А.3 Додаток А). Так найбільш активні дослідження ФПД здійснювалися в період 2004-2006 рр., а піком запитів на ФСД був період 2007-2009 рр. У розрізі регіонів, найбільш активно цікавилися цими термінами в Нігерії, США, Індії, Руанді, Маврикій та інші.

Систематизація економічних ознак сутності ФПД запропонованих науковцями говорить про присутній плюралізм думок до розуміння цього терміну, який іде від методів управління податками до загального регулювання бюджету та економіки в цілому. Отже, під ФПД слід розуміти як сукупність програмних заходів держави у сфері податків, зборів і платежів, фіскального регулювання діяльності суб'єктів господарювання щодо формування доходної частини та фінансування видаткової частини бюджетів всіх рівнів з метою забезпечення фінансової стабільності та сталого економічного зростання. Роль ФПД у забезпеченні ФСД запропоновано на рис.1.1.

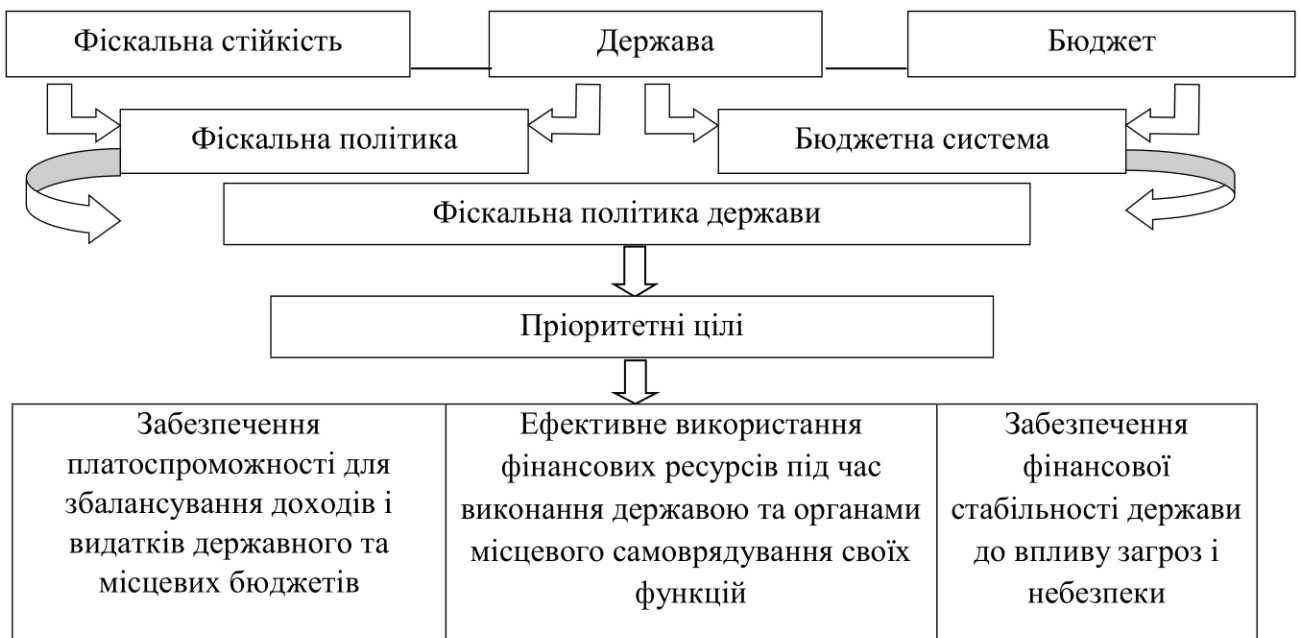

Рисунок 1.1 – Роль ФПД у забезпеченні ФСД

Під фіскальною стійкістю науковці розуміють забезпечення поточного сальдо бюджету, який гарантує фіскальну платоспроможність обслуговування ДБ на довгострокову перспективу [16].

При цьому фіскальну платоспроможність автори праць [40] ототожнюють з відсутністю «бульбашки» ДБ, коли зобов'язання уряду збільшуються швидше ніж витрати щодо їх обслуговування. Як наслідок, дефіцит бюджету не збільшує ДБ, а ФСД узгоджує дефіцит бюджету з макропараметрами країни: інфляцією, темпом зростання експорту, ВВП [38]. Для досягнення безпечного рівня ДБ не потрібні зміни податків і державних витрат [35]. Під фінансовою стабільністю держави розуміють такий стан фінансової системи за якої вона здатна виконувати свої функції та протистояти небезпеці та кризовим явищам. Тому сучасна роль ФПД полягає у забезпеченні такого стану платоспроможності уряду, що гарантує: - збалансованість доходів і видатків державного та місцевих бюджетів; - ефективне використання фінансових ресурсів бюджетної системи при виконанні функцій держави та місцевого самоврядування (громадська безпека, міжнародна діяльність, фінансування науки, освіти, культури та охорони здоров'я; забезпечення національної безпеки та оборони, реалізація інвестиційної та екологічної політики) шляхом підтримки фіскальної стійкості до впливу загроз і небезпеки.

Сучасний стратегічний напрямок, з якою реалізується ФПД у забезпеченні ФСД і сталого економічного зростання об'єктивно визначається пріоритетними напрямами та завданнями держави на середньострокову перспективу. Так, в бюджетній декларації на 2022-2024 роки, зокрема, було зазначено [3]: забезпечення фіскальної стабільності у напрямку мінімізації ФР, підвищення ефективності податкового адміністрування, адекватність ставок оподаткування інфляційним процесам, трансформація податкового законодавства до стандартів ЄС (у т.ч. за АП, ПДВ), стимулювання розвитку підприємництва, запровадження нової моделі митної політики до стандартів

ЄС, фіскальна диджиталізація суспільства та підвищення рівня прозорості ПФ, забезпечення соціальної підтримки окремим групам населення.

Все вищезазначене обумовлює необхідність формування методологічної основи ФПД у забезпеченні ФСД, визначенні smart - напрямів МЕР та підвищення рівня добробуту населення на основі застосування механізмів нарощення доходної бази державного та МБ, оцінки ФР та аналізу їхнього впливу на економічне зростання.

Опрацювання економічної літератури [1,2,7,8,10,12,13,15-22,26,27] та критичний аналіз наукових поглядів дозволив сформувати авторське розуміння методологічної основи ФПД (рис.1.2). Фундаментальну основу ФПД становлять такі елементи як: об'єкт, суб'єкти ФПД, її види, функції, принципи, завдяки яким відбувається реалізація ФПД і, відповідно до яких, формуються пріоритетні напрями, завдання.

Системний аналіз наукової літератури [13,17,20,27,32] розкриває функції ФПД, такі як: фіскальну, розподільчу, регулюючу, перерозподільчу, стимулюючу, стримуючу, стабілізуючу та контрольну. До основних видів ФПД відносять : в залежності від впливу фіскальних інструментів: дискреційну та недискреційну, що автоматично регулює податкові зміни, їх збільшення або зменшення; в залежності від економічної кон'юнктури: стимулюючу та обмежувальну, що характеризуються змінами державних витрат задля економічного зростання.

Пріоритетні цілі та завдання фіскальної політики об'єктивно відповідають стратегічним цілям розвитку держави на середньострокову перспективу. Тому, реалізація ФПД повинна базуватися на принципах, що сприяють виконанню її функцій та застосовувати той вид ФПД (стимулюючу, обмежувальну чи дискреційну), що відповідає поточному етапу циклічних коливань та викликам економіки. Слід звернути увагу на наукову роботу [22] щодо розподілу принципів ФПД у розрізі стимулюючої функції: принцип ефективності оподаткування (наявність інструментів у податковому

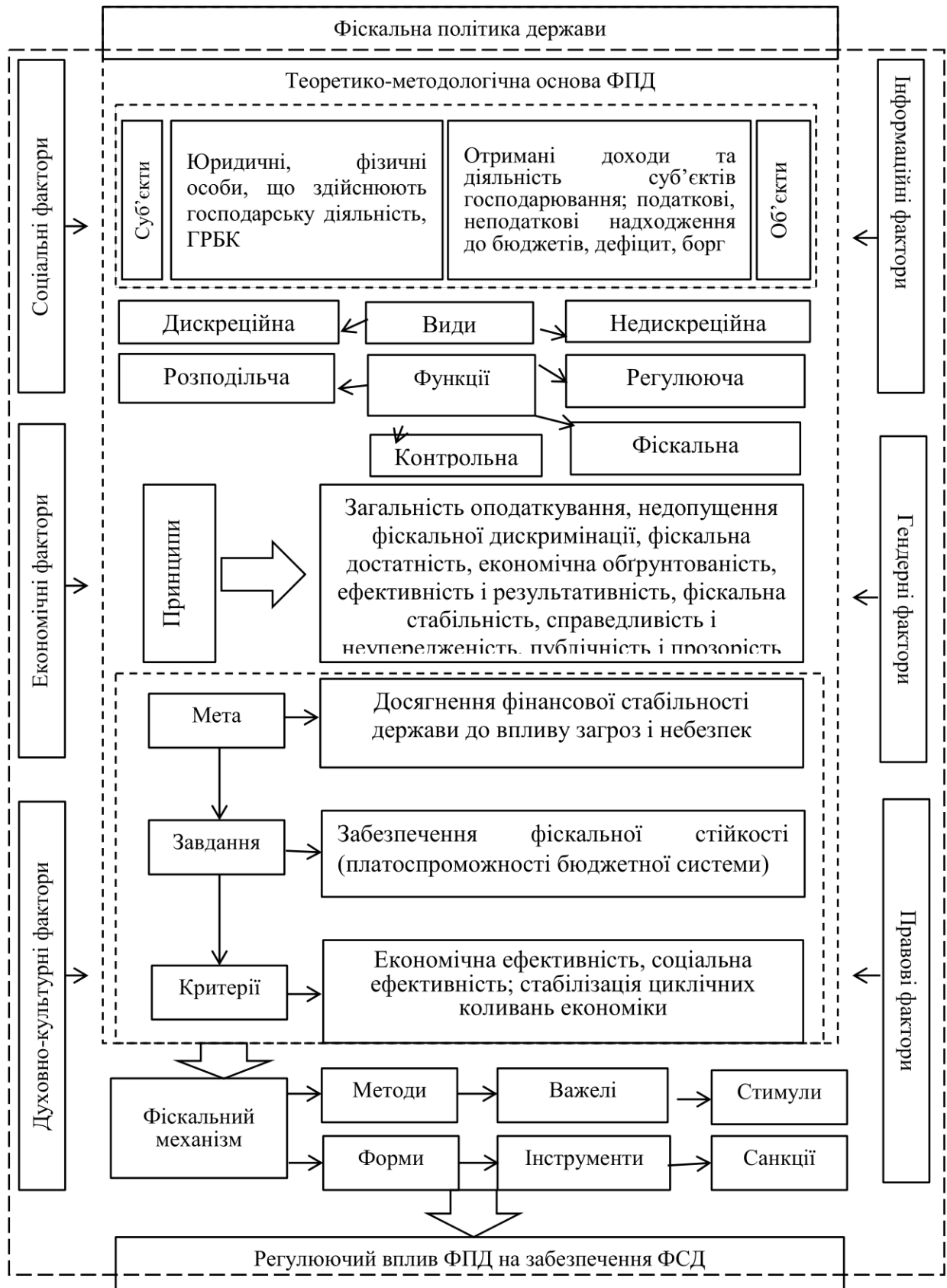

Рисунок. 1.2 – Методологічна основа ФПД

механізми, що стимулюють економічне зростання); системність та внутрішня цілісність (взаємопов'язаність основних податкових показників); достатність (забезпечення достатніх доходів для фінансування видатків бюджету); податкоспроможності та ЄП (створення ЄП в залежності від рівня добробуту); рівнонапруженість (зобов'язання сплатити податок встановлюється для всіх платників); стабільність в оподаткуванні (стала податкова система протягом кількох років). До принципів обмежувальної ФПД науковець пропонує віднести [22]: гнучкість оподаткування (податковий механізм може змінюватись відповідно до потреб держави); принцип множини податків (взаємопов'язаність наявних податків); невідворотність настання відповідальності (у разі порушення законодавства) та нейтральність оподаткування (податки не впливають на конкурентоспроможність їх платника). Здійснений аналіз принципів ФПД в наукових працях [20-22,42], з урахуванням теми дослідження дозволяють акцентувати увагу на таких принципах ФПД задля забезпечення ФСД держави: загальність оподаткування, фіскальна достатність, економічна обґрунтованість, недопущення фіскальної дискримінації, ефективність і результативність, фіскальна стабільність, справедливість і неупередженість, публічність і прозорість.

ФПД реалізується через ФМ, який входить до складу бюджетного та фінансового механізму держави. Зрозуміло, дієвий ФМ охоплює фіскальні форми, методи, важелі, інструменти, санкції, стимули, що дозволять здійснювати фіскальне забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в державі. Серед методів ФПД, слід зазначити [20,21,42]: бюджетне прогнозування, планування, програмування, нормування, регулювання та контроль. Також підтримуємо пропозиції вчених [13, 19, 39] про те, що форми ФПД необхідно розглядувати у взаємозв'язку з реалізацією бюджетного та ФМ, які пов'язані з рухом бюджетного фонду, зокрема: мобілізацією податкових, неподаткових надходжень в доходах бюджету, фінансування витрат, розрахунками в СМВ. Практичне впровадження методів та форм ФПД

неможливе без міжбюджетних трансфертів і т.д. До інструментів ФПД науковці [13,15,20,22,32,43] відносять: елементи податків (в табл.А1 Додаток А.), ставки податків, обов'язкових зборів і платежів (на офіційному сайті ДПСУ наведена вся необхідна інформація для платників податків [25]), норми амортизації, видатків, неподаткових платежів; ставки заробітної плати; розміри стипендій, соціальних виплат; проценти за кредит, проценти та інші види плати за користування державними позиками тощо. Специфічну роль у ФМ також відіграють стимули, до яких науковці відносять [13,14,20,21,26,32]: бюджетні кредити, податкові пільги, фінансову підтримку та допомогу, фінансування окремих видів видатків, та інше. В той же час, будь-яка система стимулювання передбачає застосування економічних санкцій. За порушення фіскального, бюджетного, митного законодавства застосовують всі види санкцій. Візуалізації основних інструментів ФПД представлена на рис.А.4 Додаток А.

Важливу роль на адекватність ФПД впливають фактори соціально-економічного розвитку, що відповідають сучасним викликам в державі. Науковці та експерти до економічних факторів впливу на ФПД відносять [13,15,17,18,20-22,29,32]: рівень розвитку економіки, рівень інфляції, рівень зайнятості населення, курс національної валюти, рівень оподаткування, державний (місцевий) дефіцит, державний борг, фіскальні ризики, інвестиційний клімат, сальдо зовнішньоекономічної діяльності. Серед соціальних факторів, що впливають на ФПД акцентують увагу на [13,15,20-22]: соціальній підтримки окремих категорій населення, враховують рівень соціальної відповідальності, розвиток соціально-орієнтованого бізнесу, підтримка соціальної рівноваги, запобігання соціальної напруги. До інституційних факторів ФПД відносять [19,20,32]: створення, реорганізація та ліквідація інституцій, на яких покладено функцію формування та реалізації ФПД; сукупність нормативно-правових актів БКУ, ПКУ, а також положення, що регулюють діяльність ДПСУ у сфері податкової та митної системи. До інформаційних факторів ФПД належать сучасні інформаційно-аналітичні бази

даних на основі інтернет технологій. Систематизація цифрових інструментів, які застосовуються в Україні та впливають на процес (прямо чи опосередковано) формування та реалізацію ФПД розкриті в науковій праці [30]. Класифікація інтернет ресурсів представлена в Додатку А таблиця А.2.

Проте інтернет інструменти ФПД в Україні дуже активно доповнюються. Не дивлячись на воєнний стан в країні продовжується цифровізація послуг ДПСУ у напрямку безпеки взаємодії платників податків та громадян. До кінця 2023 р. ДПСУ повинна повністю перейти на електронні сервіси, українці отримують податкову у смартфоні. В питаннях цифровізації послуг для платників ДПСУ тісно співпрацює з Мінцифри. На порталі та у застосунку «Дія» доступні сервіси у розділі «Мої податки» [9]: перегляд реєстраційних та облікових даних платника, дані про банківські рахунки, стан його розрахунків з бюджетом; отримання відомостей з ДРФО про виплачені доходи та утримані податки; подання декларацій для ФОП - платників ЄП, у т. ч. платників ЄП 3-ї групи; перегляд раніше поданих декларацій; сплата податків та ЄСВ. Також для бізнесу у «Дії» доступна низка інших сервісів, які пов'язані з податковими питаннями: реєстрація ТОВ на підставі модельного статуту та обрання системи оподаткування; подання заяви на резидентство в "Дія.City" - спеціальному правовому режимі для ІТ-індустрії; автоматична реєстрація ФОП та обрання загальної чи ССО; подання онлайн-форми заяви на закриття ФОП. Підписана заява автоматично надсилається до реєстратора, інформація про закриття надсилається до податкової служби; внесення змін про ФОП (зокрема, щодо громадянства, видів економічної діяльності, контактної інформації ФЛП) [11].

Важливість застосування принципу прозорості та цифровізації ФПД дозволяє підвищити довіру до Уряду, зручність у використанні сервісів у повсякденному житті, зменшення витрат на обслуговуючий персонал в органах ДПСУ, ефективний інструмент впливу громадськості у плануванні і виконанні бюджетних програм, підвищення інформаційної грамотності у

населення, реалізація ФП на принципах транспарентності та диджиталізації сприяє відкритості та прозорості загальній СДФ.

Не менш важливий фактор впливу на сталий розвиток, а отже ФПД в умовах сьогодення є врахування гендерного фактору на основі ГОБ. Слід погодитися з експертами [6,34] у плануванні та виконанні бюджетних програм ОДВ та ОМС повинні забезпечувати потреби різних соціальних груп жінок та чоловіків.

На наш погляд, ГОБ слід застосовувати вже на етапі формування загальної концепції ФПД. При забезпеченні соціальних гарантій населенню, утримання установ і закладів соціально-культурної сфери, розвитку наукомістких технологій саме ПМЦ бюджетного процесу дозволяє врахувати потреби жінок та чоловіків и тим самим фокусує пріоритетні цілі і задачі ФПД.

Податкову культуру ФПД визначають духовно-культурні фактори, які зумовлені, перш за все традиціями, звичаями, історичним минулим, соціальними стереотипами, культурною спадщиною нації.

Отже, сучасна ФПД повинна базуватися на модернізованій теоретико-методологічній основі, що має систему цілей, завдань, принципів і механізмів її реалізації, визначаючи стратегічні пріоритети сталого економічного зростання та забезпечення ФСД.

Вивчення ендогенних можливостей забезпечення ФСД на основі підвищення фіскальної спроможності державного бюджету та МБ, збільшення резервів фіскального простору суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб), активізація інноваційно - інвестиційного потенціалу країни та ОТГ в умовах децентралізації влади повинно забезпечувати реалізацію ФПД з урахуванням державної регіональної стратегії.

Саме сучасні smart-напрямки місцевого розвитку регіонів повинні стати фундаментальним структуро – утворюючим компонентом ефективної ФПД.

2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ФІСКАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Сучасна реалізація ФПД здійснюється в умовах дії дестабілізуючих факторів і зумовлених ними ризиків. В умовах воєнного стану вплив ФР став особливо значним і набув статусу одного з основних негативних аспектів управління СДФ в Україні. На формування СДФ в Україні суттєво впливають ФР, які в першу чергу пов'язані з макроекономічними шоками, накопиченим ДБ та гарантованим боргом, державними гарантіями, забезпеченням пенсійного фонду, функціонування публічного сектору, в т.ч. діяльністю суб'єктів державного сектору, фінансуванням ВПО, фінансуванням релокованих підприємств, виконанням доходної та видаткової частини бюджетів різних рівнів. ФР з точки зору державного покриття збитків, спричинених воєнною агресією, зокрема, наслідки розбомбленої інфраструктури міст, сіл, селищ та інші форс-мажорні обставини мають критично негативний вплив на ФСД, а отже і показники бюджетної системи.

З іншого боку, кожна країна прагне мати системне розуміння на оцінку ФР у сфері державних фінансів, банківської системи, діяльності підприємств державного сектору економіки та інших сферах, які є об'єктом ФПД. Тому впровадження ефективної системи управління ФР є необхідною умовою підвищення стійкості державних фінансів, забезпечення макроекономічної та бюджетної стабільності та в цілому ФСД.

Необхідно зазначити, сучасна економічна література, зокрема [31,32,47] вже накопичила достатню науково-практичну базу (теоретичні та методичні, практичні підходи) до розуміння ФР, їх класифікації, методів оцінювання, кращі практики застосування. Особливо, публікації провідних міжнародних інституцій, які регулюють світову економічну, фінансову та фіскальну сфери дозволяють використовувати сформований методологічний базис до застосування ефективних механізмів управління ФР.

Як зазначають автори [32,47], фундаментальні розробки до розуміння економічної сутності ФР почалися наприкінці ХХ століття в працях. В науковому дослідженні [48] в основі ідентифікації ФР зазначена методика Світового банку. Науковець доводить вплив умовних зобов'язань як загрози на ФСД та класифікує ФР за джерелами виникнення: непрямі, прямі, неявні, явні. Великий авторитет в міжнародній науковій спільноті в області бюджетної політики, професор Аллен Шик, розділяє ФР на дві категорії: на загальні економічні ризики (більш низьке економічне зростання, ніж передбачалося, що призводить до втрати державних доходів) або специфічні ризики (потенційні втрати від стихійних лих) [49]. В публікаціях Світового банку ФР визначено як відхилення від фінансових результатів на момент формування БД, що може створити значний негативний вплив на СДФ та довгострокове зростання. Розуміти ФР як відхилення виконаного бюджету від затвердженого чи іншого прогнозу, що виникають внаслідок макроекономічних шоків опубліковані під видавництвом МВФ. Так, експерти роблять акцент на короткострокових і середньострокових відхиленнях загальних рівнів доходів, витрат, сальдо бюджету, а також вартості активів і зобов'язань, у порівнянні з тими, що планувалися в ДБ або в інших фіскальних прогнозах [32]. У звіті ОЕСР запропоновані «Найкращі практики ОЕСР управління ФР» і наголошується, що концепція ФР тісно пов'язана з проблемою чітких фіскальних прогнозів середньострокового планування бюджетних показників та аналізом чутливості коливань цих показників, їхнього впливу на довгострокову ФСД. В працях сучасних зарубіжних науковців досліджено вплив коливань неподаткових надходженнях БД як джерела ФР, розглянуто напрямки мінімізації впливу ФР на бюджет в умовах пандемії на COVID – 19, взаємодії напрямків управління ФР стихійних лих та реалізацією ФПД [32]. Розумінні економічної природи ФР в працях українських дослідників стосувалися різних галузей знань: управління, економіки, юриспруденції, соціології, психології. Привертають увагу такі

наукові праці де досліджуються інституційні складові ідентифікації ФР в управлінні СДФ (включаючи бюджетну, податкову та митну сферу) [32].

Аналіз спеціальної літератури дозволив класифікувати наукові погляди комплексного розуміння економічної сутності ФР (рис.2.1).

Рисунок 2.1 – Підходи до розуміння ФР

Об'єкт ФР - відхилення (коливання) та/або загрози недовиконання запланованих макропараметрів, доходів, витрат, дефіциту, боргу, бюджетів різних рівнів; збитків чи додаткових витрат суб'єктів публічного сектору економіки, сплати штрафів, пені неустойки, що ідентифіковані в результаті контролю з боку ДПСУ у сфері державних фінансів (зокрема, бюджетній, податковій, митній) та предмет управління ФР є механізм, що включає методи, інструменти та заходи мінімізації негативного впливу ФР. При цьому, доречною є рекомендація ОЕСР з бюджетного управління [31,47], в якій експерти наполягають на використанні єдиної методики класифікації ФР.

Існуючи методичні підходи до оцінювання та управління ФР МВФ, Світового банку, ОЕСР [31] представлено на рис.Б.1 Додаток Б.

Слід зазначити, запропонована вітчизняна Методика до оцінювання ФР також враховує рекомендації міжнародних інституцій. ФР, відповідно до Методики класифікуються на: макроекономічні шоки; умовні зобов'язання (державний борг, діяльність підприємств державного сектору, фінансового сектору); невиконання плану від приватизації державного майна, відхилення від планових показників у сфері пенсійного забезпечення; ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій (техногенного, природного та іншого характеру)[14]. Вважаємо доцільним розширити класифікацію в національній методиці оцінювання охоплюючи ідентифікацію ФР не тільки в податковій, а й митній сферах, враховуючи виникнення загроз, небезпек, додаткових витрат, пов'язаних з структуро формуючими елементами в СДФ.

В економічному вжитку існує таке поняття як фіскальні правила, які зокрема зачіпають питання управління ДБ. До того ж у 2012 р. країни ЄС підписали Договір про стабільність («Фіскальний пакт»), мета якого - введення суворого дотримання кількісних критеріїв Маастрихтського договору та Пакту стабільності й зростання, впровадження більш жорстких правил бюджетної дисципліни.

Фіскальна складова договору стосується питання управління ДБ [14]: якщо показник відношення ДБ до валового внутрішнього продукту нижче 60% і ризику з точки зору стабільності довгострокових фінансів низькі, нижня межа структурного дефіциту бюджету може бути не більше 1% ВВП. Тому, окрему увагу, як міжнародні так і національні експерти приділяють борговим ФР. Детальніший опис основних ФР у сфері управління ДБ, які визначає МФУ наведено на рис. 2.2 [14].

Обираючи класифікацію ФР, необхідно розуміти кінцеву мету в управлінні ними і те, які види ФР будуть найбільш доцільними для досягнення поставленої мети.

Рисунок 2.2 - ФР у сфері управління ДБ

Тому доречно розглянути напрацьований досвід країн світу щодо практик управління ФР. У звіті ОЕСР «Найкращі практики щодо управління фіскальними ризиками» [31] розкритий досвід таких країн, як Об'єднаного Королівства Великобританії, Австралії, Нової Зеландії, Нідерландів, Фінляндії. Фрагменти найкращих практик ризик-менеджменту, за оцінкою експертів ОЕСР [31], представлені в таблиці Б.1 Додаток Б.

В Україні інформація про ФР та їх вплив на показники ДБУ (фіскальні шоки макропараметрів, ДБ, діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору, функціонуванням банківського сектору тощо) публікується один раз на рік. Експерти МФУ позитивно оцінюють діяльність МФУ у розбудові системи управління ФР та управління гарантіями, але наголошують на подальшому удосконаленні системи стрес-тестування державних підприємств, оцінювання ФР при наданні державних гарантій [31].

3. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ІНСТРУМЕНТІВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛЬНІСТЬ

В Україні сучасна ФПД має бути спрямоване на нівелювання ризиків та небезпек задля забезпечення ФСД. Незважаючи на воєнний стан необхідно вже сьогодні планувати стратегічні післявоєнні заходи конкурентоспроможної соціально-орієнтованої ринкової економіки України, інтегрованої до ЄС. Реалізація вищезазначеного можлива за умови формування виваженої ФПД, спрямованої на досягнення балансу інтересів держави та платників податків.

Для об'єктивності оцінювання впливу ФПД на ФСД важливе значення має аналіз податкового навантаження за фіскальними показниками в бюджеті держави. В цьому аспекті викликає науковий інтерес робота [29]. Застосуємо зазначені підходи в [29] в нашому дослідженні для оцінки впливу ФПД на ФСД (табл. 3.1.).

Так, рівень бюджетного податкового навантаження зменшився з 2018 р. по 2022 р. на 4,76 пунктів і склав 27,24 %. Проте, ВВП збільшувався з року в рік, що свідчить про розвиток економіки країни. Згідно з даними МФУ у 2022р. обсяг ВВП України становив 4926,8млрд грн. У порівнянні з 2018 р. ВВП зріс на 1843,4 млрд. грн. У базисному році податкові надходження до зведеного бюджету становили 986,3 млрд. грн., а у 2022 році - 1343,2 млрд. грн., що свідчить про їхнє зростання і про часткову лібералізацію дій влади до бізнесу, що зменшує рівень тіньової економіки.

Рівень податкового навантаження на працю також мав тенденцію до збільшення. У 2018 р. він становив 15,0 %, а 2022 році – 17,2%. За аналізований період такі податки як ПДФО та ЄСВ також збільшилися на 235,1 млрд. грн. та 266,4 млрд грн. відповідно. Так ПДФО у базисному році мало показник 229,9 млрд. грн. й зріс більше ніж у 2 рази, тобто у 2022 році ставить 420,7 млрд. грн. Станом на 2022 р. ЄСВ склав 425,7 млрд грн., тоді абсолютне відхилення до базисного року становить 223,3 млрд грн. Рівень податкового

навантаження на капітал за аналізовані роки коливався в межах від 4,4 до 5,8 %. Єдиний податок також мав тенденцію до збільшення.

Таблиця 3.1 – Динаміка податкового навантаження в Україні [23,24].

Показники	2018	2019	2020	2021	2022	2022/2018
Рівень бюджетного податкового навантаження, %	32,0	29,1	29,8	33,3	27,24	-4,76
ВВП реальний, млрд грн	3083,4	36,75,7	3818,4	4363,5	4926,8	1843,4
Податкові надходження до зведеного бюджету, млрд грн	986,3	1070,3	1136,6	1453,8	1343,2	356,9
Рівень податкового навантаження на працю, %	15,0	15,6	16,7	17,2	17,2	2,2
ПДФО, млрд грн	229,9	297,8	319,0	378,3	420,7	190,8
ЄСВ, млрд грн	202,0	241,7	281,7	327,0	425,3	223,3
Єдиний податок, млрд грн	29,5	35,2	38,0	46,2	47,2	17,7
Рівень податкового навантаження на капітал, %	5,1	4,6	4,6	5,8	4,44	-0,66
ППП, млрд грн	106,1	117,3	118,4	163,8	130,6	24,5
Рента, млрд грн	50,0	52,0	57,1	89,3	88,1	38
Рівень податкового навантаження на споживання, %	17,3	14,8	15,3	17,2	12,3	-5
ПДВ, млрд грн	374,5	378,6	400,6	536,4	467,0	92,5
Мито, млрд грн	27,0	30,0	30,4	38,1	23,3	-3,7
Акциз, млрд грн	126,7	130,7	146,6	172,0	115,4	-11,3
Інші, млрд грн	4,9	6,0	5,3	5,3	5,1	0,2
Коефіцієнт податкового навантаження загальний,%	38,5	35,7	37,1	40,8	41,5	3

За даними таблиці ППП постійно збільшувався до 2021 р. У базисному році він склав 106,1 млрд. грн., а у 2021 було його максимальне значення – 163,8 млрд. грн., потім скоротився у 2022 році до 130,6 млрд грн. і це пов'язано з воєнною агресією. На відміну від ППП рента не має чіткої тенденції змін, але даний показник за аналізований період збільшився на 38 млрд. грн., й склав у 2022 році 88,1 млрд. грн. Зміна даних показників може означати що, збільшився прибуток від природних ресурсів та інших доходів.

Рівень податкового навантаження на споживання за аналізований період зменшилось з 17,3% у 2018 р. до 12,3 % у 2022 році. ПДВ збільшився на 92,5 млрд. грн. за аналізований період. А от такі податкові надходження, а саме:

мито та акциз хоч і не значно, але скоротились. Мито станом на 2022 рік становить 23,3 млрд. грн., акциз – 115,4 млрд. грн.

Загальний коефіцієнт податкового навантаження хоч і не мав чітко вираженої тенденції росту, але збільшився. Так у 2018 р. показник становив 38,5%, а у 2022 році – 41,5%.

Проведення аналізу податкових надходжень є невід'ємною частиною ФПД будь-якої країни. Однак, для побудови максимально точних прогнозів надходжень, а разом з тим і раціонального планування БД, важливо проводити також аналіз за всіма видами податків. Проведення якісної, глибокої аналітичної роботи дасть можливість для отримання максимальної вигоди з податкових надходжень. Проаналізуємо стан надходжень різних податків до зведеного бюджету України (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Динаміка фіскальних показників у зведеному бюджеті України за 2018-2022 роки, млн. грн. [23, 24]

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Доходи зведеного бюджету	928114,9	998344,9	1076027,0	1662242,6	2196273,3
Податкові надходження	753815,6	799776,0	851115,6	1453804	1343225
ПДФО	280365,9	326994,4	343257,6	267172,98	420672,6
ВЗ	18723,5	22425,50	23929,5	28608	33657
ПДВ	374508,2	378690,2	400600,1	536489,2	467001
Акцизний податок	118852,4	123339,9	138296,1	172064	115434,3
Частка ПДВ в доходах бюджету	40,4	37,9	37,2	32,3	21,26
Частка ПДВ в податкових надходженнях	49,7	47,3	47,1	36,9	34,76

Виходячи з даних таблиці можна побачити, що ПДВ як бюджетоутворюючий податок мав значну частку в структурі як зведеного бюджету України так і в складі податкових надходжень, окрім 2022 року, коли в умовах воєнного стану частка ПДВ суттєво зменшилася до 21,26% в структурі зведеного бюджету України, а також зменшилася в структурі податкових надходжень до 34,76%.

Тож з даних таблиці можна помітити, що він складає основу від податкових доходів бюджету і з кожним роком має тенденцію до росту. Для більш глибокої картини розглянемо таблицю 3.3 [23].

Таблиця 3.3 – Структура фіскальних показників у Зведеному бюджеті України, %

	2018	2019	2020	2021	2022	2022/2018
Податкові надходження	83,3	83	82,5	87,46	61,16	-22,14
ПДФО	19,4	21,4	21,4	21,04	19,15	-0,25
Податок на прибуток підприємств	8,97	9,10	8,61	9,86	5,94	-3,03
ПДВ	31,6	37,9	37,2	32,3	21,26	-0,34
Акцизний податок	11,2	12,4	12,9	10,36	4,79	-6,41
Неподаткові надходження	16,3	16,5	17	12,18	16,77	0,47

З даних таблиці 3.3 ми бачимо, що основну частину бюджету складають саме податкові надходження, більше 80%, окрім 2022 року. Саме ПДВ має вагоме значення і коливається від 31,6% до 21,26%, в свою чергу друге місце займає саме ПДФО 19-21%, а за ним уже акцизний податок і податок на прибуто підприємств. Як ми бачимо з вище наведених даних, відбулось в 2022 р. загальне зменшення податкових надходжень, проте падіння ПДВ не значне, тільки 0,34% порівняно з 2018 роком.

Якщо порівнювати ПДВ з ПДФО, то можна побачити, що зазначені податки мають дещо спільне та відмінне. До спільного можна віднести саме той факт, що ПДВ та ПДФО є основними складовими формування податкових надходжень до бюджету країни і складають 50% від податкових надходжень. Відмінність полягає в тому, що ПДВ є більш широким податком і всі доходи з нього йдуть саме до державного бюджету, в той час як ПДФО певною мірою залишається у тій області, в якій його було стягнуто.

Для більш детального розуміння важливості бюджетоутворюючих податків та їх ролі у ФПД, розглянемо їх як фіскальний показник (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Характеристика бюджетоутворюючих податків, як фіскальних показників ФПД

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
ПДФО, млрд грн	280,4	326,9	343,2	267,2	420,6
ПДВ, млрд грн	374,6	378,7	400,6	536,5	467
Акцизний податок, млрд грн	118,8	123,4	138,3	172,0	115,4
ВВП, млрд грн	3083,5	3675,7	3818,4	4363,6	4926,8*
ПДФО, % ВВП	9,09	8,89	8,98	6,12	8,53
ПДВ % ВВП	10,52	9,52	9,55	12,29	9,47
Акцизний податок, % ВВП	3,85	3,35	3,62	3,94	2,34
Рівень тінзації економіки, %	29	28	30	31	32

*номінальний фактичний ВВП за оцінкою Мінекономіки

Проаналізувавши показники наведені в таблиці 3.4, бачимо що частка ПДВ відносно до ВВП України за період 2018-2022 років перебувала в межах 12% , ПДФО – не більше 9,09, найменше значення в 2021р. – 6,12 %, Акцизний податок не більше 3,94% в 2021р., що свідчить про достатньо високий рівень тінзації економіки, що не відповідає офіційним даним.

Динаміка доходів БД сформована табл. В.1 в Додатку В . Слід зазначити, як у випадку зі Зведеним бюджетом податкові надходження займають левову частку в структурі бюджету, серед неподаткових надходжень доходи від власності та підприємницької діяльності та доходи бюджетних установ наповнюють БД, доходи від операцій з капіталом найменше значення мали в 2020 р., найбільше було в 2018 р., допомога ЄС, урядів інших держав найбільша була в 2022 р., мінімально фінансувалися цільові фонди в 2022р., офіційні трансфери зменшено в 2022 р. до рівня 9465,6 млн грн.

Ефективність ФПД великою мірою залежить від фіскальної стійкості, як балансу між оподаткуванням та витратами. Держава обкладає податками своїх громадян, щоб фінансувати бюджетні програми соціально-економічного розвитку, перерозподіляти національне багатство, щоб якнайкраще задовольнити потреби споживачів суспільних послуг. З іншого боку, існують

ризиками щодо ефективності ФПД як засобу виходу з економічного спаду чи депресії. Збільшення витрат БД та зниження оподаткування, як правило, призводять до позик зовнішніх або внутрішніх. Це призводить до так званого явища «витіснення», у якому запозичення, необхідні для збільшення фінансування витрат і зниження оподаткування, ведуть до ДБ і підвищення відсоткових ставок, що різко знижує ефективність ФПД. В цьому аспекті варто врахувати ефект А. Лаффера. Саме цей видатний науковець довів: збільшення оподаткування призводить до зменшення зацікавленості в продуктивній діяльності і до скорочення податкових платежів. Скорочення платежів логічно призводить до недофінансування видатків бюджету, збільшення дефіциту та ДБ [36,42,43]. Статистичні дані про ДБ і ВВП України за період 2012-2022 рр. представлені на рис. 3.1 демонструють швидші темпи зростання ВВП ніж ДБ і це можна вважати позитивним свідченням розвитку економіки до 2022 р.

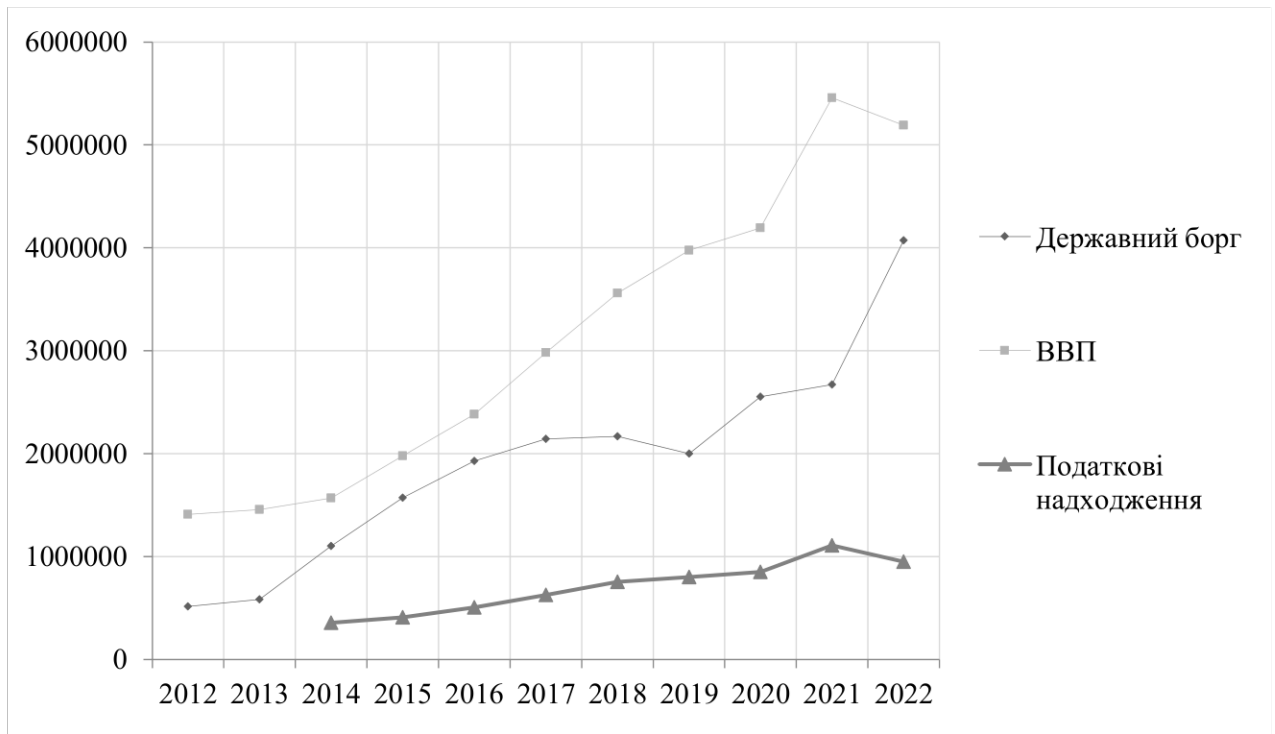

Рисунок 3.1 – Динаміка податкових надходжень, ДБ і ВВП України, млн. грн.

Витрати на обслуговування ДБ за економічною класифікацією видатків БД (табл. 3.5). свідчать про ріст виплат на погашення боргів за період 2018-2021 рр.

Таблиця 3.5 – Видатки державного бюджету на обслуговування боргу за 2014-2022 роки

Рік	Показники						
	Видатки, млн. грн.	Обслуговування боргових зобов'язань, млн. грн.	Питома вага, %	Приріст, млн. грн.	Темп приросту, %	у т.ч. обслуговування внутрішнього боргу	у т.ч. обслуговування зовнішнього боргу
2018	985842,0	116297,3	11,80	146598,3	4,32	74975,6	41321,7
2019	1072891,5	119933,8	11,18	87049,5	3,13	74269,7	45664,1
2020	1288016,7	120693,4	9,37	215125,2	0,63	75720,0	44973,4
2021	1490258,9	153051,8	10,27	202242,2	26,81	102116,6	50935,2
2022	2705423,3	159722,5	5,90	-	-	-	-

В цей же період більшою мірою покривалися внутрішні борги аніж зовнішні. Зважаючи на воєнний стан в країні, існує ризик подальшої неможливості ні розрахуватись за зобов'язаннями, ні направити кошти на покриття потреб та розвиток країни, що є додатковим ризиком та небезпекою для добробуту громадян. Динаміка державного і гарантованого державою боргу представлена на рис. В.1 в Додатку В.

Наразі спостерігається загроза зростання ФР. Але кожна країна бажає мати системний погляд на управління ФР в СДФ, що базується на ймовірності та, якщо можливо, оцінці потенційних фіскальних збитків. Для оцінки ФР БД в Україні був проаналізований період 2018-2022 років (табл.3.6) [23].

ФР найбільш негативного значення мали в 2022р., що підтверджує складний військовий стан в країні і загрози ФПД. За весь аналізований період:

- ФР за доходами коливались у межах 0,53 % - 4,28 %, при цьому в 2020 та 2021 рр. відбулося перевиконання доходів державного бюджету і ФР мали позитивне значення;

- ФР за видатками змінювалися від 1,35% до 10,77%;

- ФР дефіциту державного бюджету 1,66- 17,62%, за весь період ризику виросли на 15,96 пунктів ;

- ФР ДБ в межах 60,90-78,44% відповідно, темп росту склав – 17,54 пунктів.

Таблиця 3.6 – Динаміка ФР державного бюджету України

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Доходи план, %ВВП	26,61	14,33	25,45	19,47	33,92
Доходи факт, %ВВП	26,08	14,10	25,66	23,75	34,43
Фіскальні ризики доходів, % ВВП	-0,53	-0,23	0,21	4,28	-0,51
Видатки план, % ВВП	29,05	28,40	32,25	28,28	62,89
Видатки факт, % ВВП	27,70	27,05	30,71	27,30	52,12
Фіскальні ризики видатків, % ВВП	-1,35	-1,35	-1,54	-0,98	-10,77
Державний дефіцит, % ВВП	-1,66	-1,96	-5,18	-3,63	-17,62
Державний борг, % ВВП	60,90	50,30	60,80	48,94	78,44

Динаміка ФР за видатками за весь період 2018-2022 рр. мали негативну тенденцію, що свідчить про низьку якість складання прогнозу показників БД, а також вплив загроз та інших негативних факторів на оцінку ефективності ФПД.

Для аналізу ФПД на рівні МБ систематизовані статистичні звітність за період 2012-20222 рр. Проаналізуємо складові саме доходів МБ (табл.3.7).

Так, загальний обсяг податкових надходжень зріс з 232 532,8 млн грн у 2018 році до 393 460,6 млн грн у 2022 р., що свідчить про збільшення доходів державного бюджету від оподаткування на 69,2%.

Порівняно з 2021 р., податкові надходження зросли на 47 747,5 млн грн або на 13,8%. Обсяг неподаткових надходжень складав у 2018 році 28 027,3 млн. грн. і скоротився до 22 041,1 млн. грн. у 2022 р., зменшившись на 21,4%. У порівнянні з попереднім роком, неподаткові надходження скоротилися на 5 141,9 млн грн або на 19,0%.

Таблиця 3.7 – Аналіз динаміки доходів МБ України за період 2018-2022

рр., млн грн.

Показник	Рік					Відхилення	
	2018	2019	2020	2021	2022	+/-	%
Податкові надходження	232 532,8	270 545,7	285 571,5	346 713,1	393 460,6	160 927,8	69,2
Неподаткові надходження	28 027,3	26 105,0	21 462,5	27 183,0	22 041,1	-5 986,2	-21,4
Доходи від операцій з капіталом	2 143,4	2 928,8	3 473,0	3 462,2	2 275,9	132,5	6,2
Від органів державного управління	298 939,7	260 302,0	160 177,0	202 733,2	136 753,7	-162 186	-54,3
Від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	94,1	44,2	146,3	36,0	223,2	129,1	139,2
Цільові фонди	678,1	601,9	649,3	571,3	342,2	-335,9	-49,5
Усього:	562 415,4	560 527,6	471 472,6	580 127,5	555 096,7	-7 318,7	-1,3

Доходи від операцій з капіталом за загальний період зросли від 2 143,4 млн грн у 2018 році до 2 275,9 млн грн у 2022 році, що становить збільшення на 6,2 %. У порівнянні з 2021 роком, доходи від операцій з капіталом зменшилися на 9,1 млн грн або на 0,3 %. Обсяг надходжень від органів державного управління становили у 2018 році 298 939,7 млн. грн., а у 2022 році 136 753,7 млн. грн., загалом за звітний період вони скоротилися на 162 186 млн. грн. або на 54,3 %. У порівнянні з 2021 роком, надходження від органів державного управління зросли на 66 980,5 млн. грн. Поміж тим, слід зазначити, що грошова допомога від держав союзників зростала. Так, показник становив 94,1 млн. грн. у 2018 році та у 2022 році досяг максимального значення 223,2 млн. грн. За аналізований період показник підвищився на 129,1 млн. грн. або на 139,2 %. Також з таблиці 3.7 видно, що цільові фонди складають невелику частину від загальних надходжень. Надходження від цільових фондів зменшилися на 335,9 млн. грн. або на 49,5% від 2018 до 2022 року. Цільові фонди є видом фінансування, яке передбачає спрямування коштів на певні проекти та програми з метою досягнення конкретних цілей.

Враховуючи таку тенденцію, то зниження надходжень може мати негативні наслідки для соціально-економічного життя громадян. Говорячи про загальні надходження, то їх сума за аналізований період зменшилася на 7 318,7 млн. грн. або на 1,3 %. У 2018 році показник становив 562 415,4 млн. грн. та потім постійно коливався, у 2022 році він сягав 555 096,7 млн. грн.

Таким чином, зниження доходів МБ спричинене різними факторами, такими як зміни в економічній ситуації, зменшення обсягів виробництва та продажів, скорочення податкових ставок та зміни законодавчих актів. Для того, щоб забезпечити стабільність доходів МБ, важливо проводити ефективну ФПД, сприяти розвитку підприємництва та залученню інвестицій, а також раціонально використовувати бюджетні кошти. В умовах сьогодення докорінні зміни в системі оподаткування призводить воєнний стан, що впливає на всіх суб'єктів оподаткування, включаючи бізнес та населення. Це, у свою чергу відображається на наповнюваності дохідної частини МБ. Оптимізація фіскального навантаження бюджетів, в т.ч. МБ, територіальних громад залишається важливим елементом ФПД на місцевому рівні. Перспектива полягає в тому, щоб підтримати економіку та провести стимулювання розвитку релаксованого бізнесу. Тому зменшення податкового навантаження на платників податків наразі є пріоритетним напрямом ФПД, зберігаючи при цьому достатній рівень доходів МБ для забезпечення розвитку територіальних громад. Підводячи підсумок аналізу впливу ФПД на фінансову стабільність зазначимо, необхідно впроваджувати систему ризик-менеджменту до оцінки ФР в бюджетному процесі і вона повинна бути, на наше велике переконання, інтегрована до інструментів сучасної методології ФПД, а удосконалення методичного інструментарію повинно мати фокус на підвищення ефективності ФПД у забезпеченні ФСД держави, а саме: збалансуванні доходів і видатків державного та місцевих бюджетів, ефективному використанню фінансових ресурсів при виконанні функцій держави шляхом підтримки фіскальної стійкості бюджетної системи до впливу загроз і небезпек.

4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

ФПД є визнаним у світовому просторі ефективним інструментом регулювання економічного росту та забезпечення ФСД. Інституція, яка в Україні реалізує свої функції у сфері оподаткування з визначеною структурою, ієрархією влади, побудовою відносин між учасниками податкового процесу, правилами поведінки в напрямі реалізації державних інтересів і стимулювання економіки є ДПСУ. Саме ця інституція під егідою МФУ формує стратегічні напрямки розвитку ФПД. На сьогоднішній день ДПСУ позиціонує себе як повністю транспарентною та технологічною службою, яка надає якісні та зручні послуги платникам, ефективно адмініструє податки, збори та платежі і має нульову терпимість до корупції. Серед стратегічних цілей ДПСУ на 2022-2024 рр. зазначено: ефективне управління діяльністю, ефективне адміністрування податків і зборів, формування іміджу ДПС як європейського зразка з великим рівнем довіри у суспільстві, протидія ухиленню від оподаткування шляхом запровадження міжнародних стандартів та вдосконалення аналітичних інструментів [25]. Пріоритети діяльності ДПСУ представлені в Додатку Г.

Однак, наразі маємо ситуацію форс-мажорних обставин. Тому, проаналізувавши «Фіскальні ризики, пов'язані з управлінням державним боргом та гарантованим державою боргом» звіту під назвою «Інформація про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання і квазіфіскальні операції) та їх вплив на державний бюджет у 2023 році» МФУ можна зробити висновки, що стратегія уряду в управлінні ДБ та мінімізації пов'язаних з ним ФР орієнтована на[14]: залучення додаткових коштів за мінімальною вартістю з урахуванням ФР; стримання нарощення обсягу дефіциту БД, забезпечення його фінансування; підтримка урядом активної роботи з міжнародними партнерами, донорами, міжнародними фінансовими організаціями;

продовження сплати за фактичним ДБ, у тому числі зовнішнім; проведення перемовин з кредиторами та інвесторами щодо відтермінувань платежів по ДБ та недопущення прострочень за платежами з погашення ДБ; підтримання безперервного забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану – соціальні та оборонні джерела наповнення БД, а також залучення донорської підтримки, у тому числі щодо забезпеченням гарантованого соціального захисту громадян, функціонування критичної інфраструктури та сектору безпеки; здійснення заходів для розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів.

Внаслідок рекомендацій МФУ – в умовах воєнного стану середньострокові прогнози не містять економіко-математичного обґрунтування, тому запропоновано здійснити прогноз за найкращим (позитивним варіантом) бюджетних показників до 2024 (рис. 4.1- 4.2).

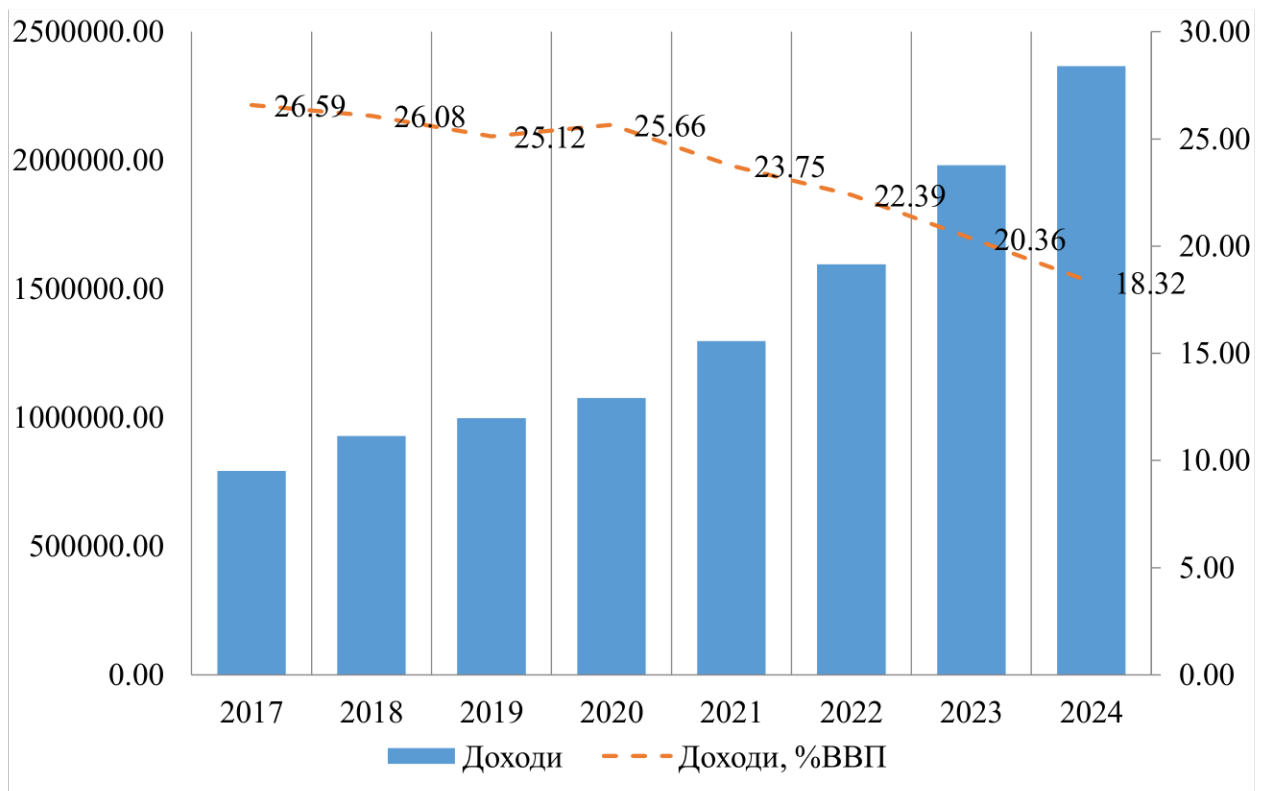

Рисунок 4.1 – Прогнозування доходів ДБУ, млн. грн. та %ВВП

В умовах воєнного стану прогнозний рівень доходів зменшується до 18,32 ВВП. Прогнозування видатків ДБУ має тенденцію до збільшення у % ВВП (рис. 4.2).

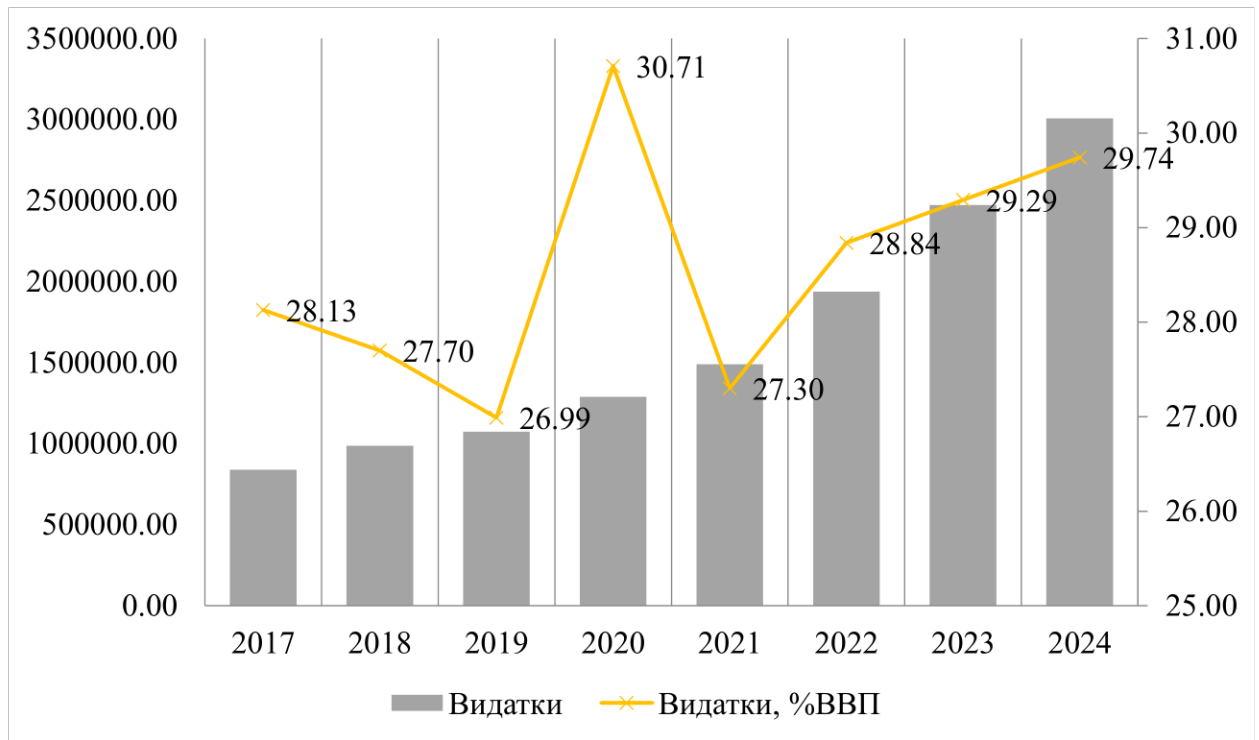

Рисунок 4.2 – Прогнозування видатків ДБУ, % ВВП

Тобто у зв'язку з вищезазначеною відсутністю змоги скоротити видатки, які треба оптимізувати задля забезпечення ефективності розподілу і використання бюджетних коштів, уряд має орієнтуватися на підвищення дохідної частини ДБУ та місцевих бюджетів через удосконалення ФПД.

Слід зазначити, така орієнтація веде до збільшення ДБ, що є виправданою у сучасних реаліях. Але дуже важливим є усвідомлення подальшого збільшення боргового тягаря країни, якщо дії уряду не зможуть сформувати дієві механізми до його зменшення та ефективного підходу до фіскального регулювання ДБ.

Прогноз показників ДБ та лінія тренду представлено на рис. 4.3. У результаті побудови лінії тренду, можна стверджувати, що, якщо залишити підхід до управління ДБ незмінним, обсяги боргів будуть динамічно зростати

з ймовірністю 0,8837. Зокрема, потрібно акцентувати увагу на основні прогностні макропоказники економічного і соціального розвитку України та окремі припущення прогнозу на 2022-2023 рік за різними сценаріями, які надає Мінфін.

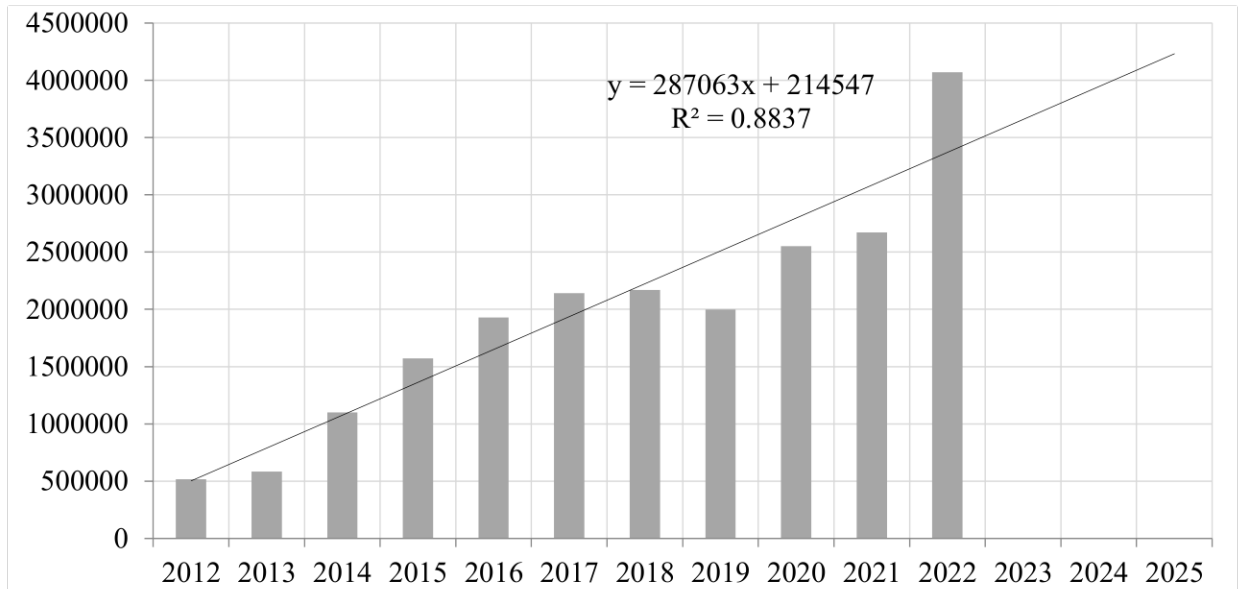

Рисунок 4.3 – Прогнозування зміни обсягу ДБ України, млн. грн.

Потрібно зазначити, що ситуація в країні нестабільна і значення ДБ та дефіциту можуть коливатися. Запланований Урядом ДБУ на 2023 рік орієнтований на безпеку та оборону країни, відсутня субвенція на економічний розвиток регіонів (рис. Д.1 Додаток Д) [23]. Фінансування ДБУ з початку воєнного стану візуалізовано на рис. Д.2 Додатку Д. Зрозуміло, що політика внутрішніх запозичень більш вигідна для Уряду. Переорієнтація на внутрішні запозичення зменшить валютний ризик ДБ. Проте задля уникнення наявності недостатнього обсягу коштів для фінансування дефіциту ДБУ, так і для відновлення інфраструктури зруйнованої війною важливо продовжувати взаємодію із зовнішніми партнерами. Саме міжнародна допомога наразі дозволяє нашій країні боротись та протистояти загрозам. Тож політика залучення донорів та переговори стосовно пільгових умов фінансування для України залишається гостро актуальною. Також слід пам'ятати правило

ефективного залучення зовнішніх запозичень на найбільш пріоритетні програми та проекти, що не мають змінювати форс-мажорні обставини війни. В той же час необхідно зосередити увагу на заходах щодо оптимізації податкового навантаження і прогнозуванні ФР. У першу чергу, одним з напрямків, на якому має бути зосереджена увага уряду станом на сьогодні у сфері ФПД – оптимізація податкового навантаження, що підвищить ділову активність суб'єктів господарювання, які наразі потерпають через війну в країні, а тому мають погіршення фінансового стану та економічно-господарської діяльності. Лінія тренду незначно спадає, але ймовірність прогнозування цього показника незначна (рис.4.4). Лінії тренду побудовані за допомогою комп'ютерної програми Microsoft Excel (рис. Д.3 Додаток Д).

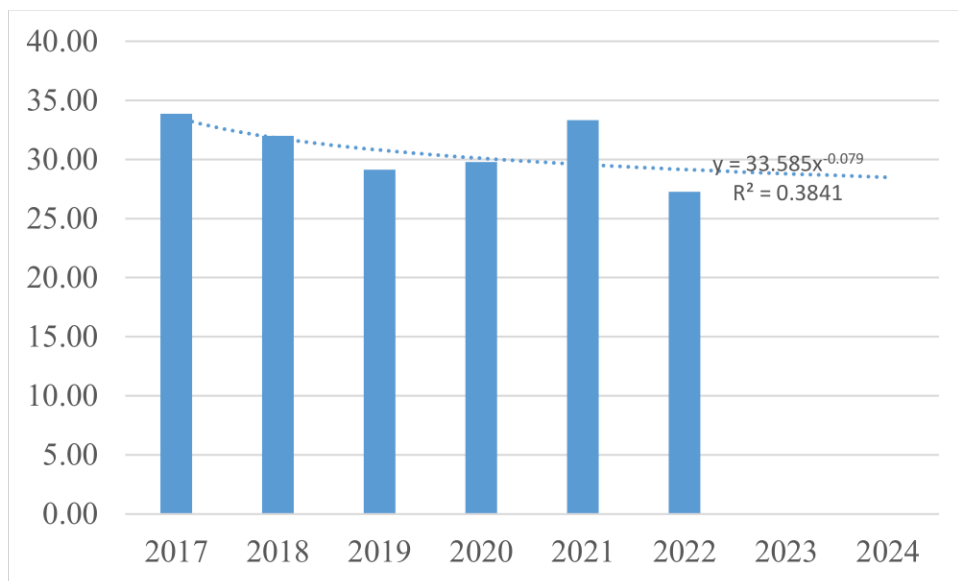

Рисунок 4.4 – Лінія тренду бюджетного податкового навантаження

Сповільнення бюджетного податкового навантаження дозволить нарощувати ВВП в країні, що знизить дефіцит коштів як для нагальні поточні потреби, так і для виконання спеціальних програм соціально-економічного розвитку, боргових зобов'язань за запозиченнями, а також збереже ФСД та стійкість економіки.

Ріст ВВП в країні вкрай важливий для її економічного розвитку. Практичний аналіз ВВП у 2012-2022, проведений у попередньому підрозділі,

показав тенденції до чіткого збільшення показника ВВП в нашій країні, є позитивним, однак кардинальна зміна результатів у 2022 р. не дозволила економіці продовжувати розвиток у встановленому відносно позитивному напрямку. У зв'язку з цим стратегія ФПД щодо залучення боргів та росту ВВП під час та після війни має бути адаптована та удосконалена. Виникає необхідність у застосуванні більш радикальних дій підвищення ВВП на основі активізації інвестиційної привабливості та післявоєнного відновлення країни. Необхідність розвитку виробництва, торгівлі в країні. Це складне завдання. Тому, запропонований захід щодо зниження податкового тягара є менш ресурсовимагаючим, і важливим для збільшення обсягів надходжень податків та платежів до ДБУ, що знизить ФР та ДБ в країні. Оскільки зрозуміло, що у нас немає можливості не покривати поточні видатки бюджетів на невідкладні потреби країни в умовах війни. Для цього необхідне достатній обсяг фінансування, покластися на донорів та кредиторів – то прогративний підхід. Тож необхідно активізувати збільшення податкових надходжень, особливо ППП, ПДФО, обсяги місцевих податків і зборів у загальній структурі бюджету. Прогнозування показників податкового навантаження на працю до 2024 р., що представлено на рис. 4.5, проте має тенденцію до збільшення, але ймовірність росту цього показника не значна.

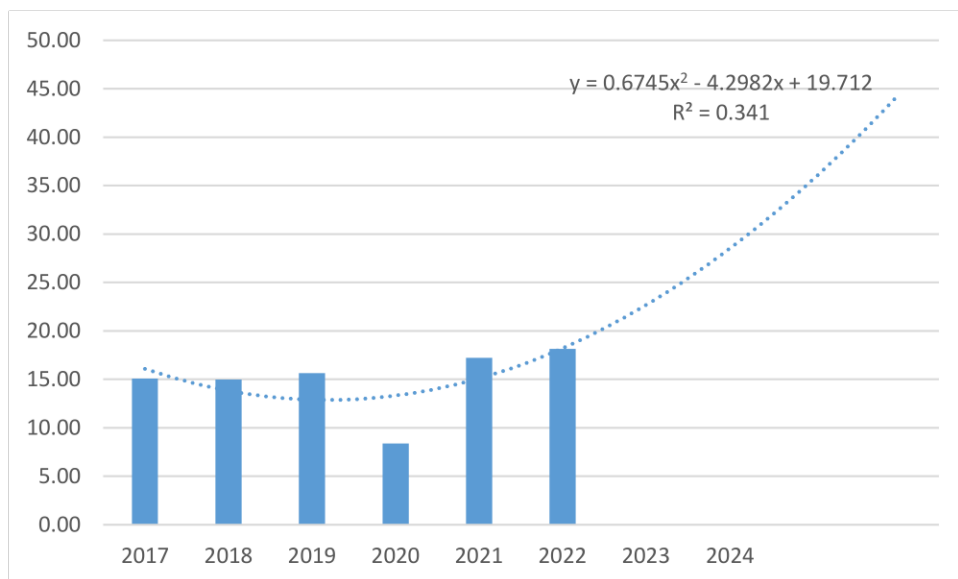

Рисунок 4.5 - Прогнозування податкового навантаження на працю

Тому доцільно звернути увагу на фіскальну ефективність ППП. Пошук альтернативних моделей оподаткування доходів бізнесу, наприклад на основі трансформації ППП у податок на виведений капітал зможе забезпечити в Україні не лише пожвавлення інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, але й посприяти розв'язанню напрямків ухилення від сплати податків, і, як наслідок – зменшення тіньової економіки. Необхідно також мати дієву систему контролю за сплатою податків та зменшити кількість правопорушень дозволить транспарентність та цифровізація сервісів ДПСУ та відповідальність учасників бюджетного процесу. Зменшення податкового тягара сприятиме покращенню результатів діяльності суб'єктів господарювання публічного секторів економіки, а також малого та середнього бізнесу, що дозволить їм виконувати свої зобов'язання перед країною, як платників податків.

Як було визначено у другому пункті роботи, в Україні аналіз ФР набув поширення у тому вигляді, який представлений сьогодні, відносно нещодавно. Тому, на наш погляд, доцільно продовжувати працювати у напрямку підвищення фінансової дисципліни, удосконалення сучасної БП нашої країни, забезпечення ефективності ФПД, зокрема у питаннях визначення фіскальних правил та відповідних нормативних обмежень, та подальше дотримання параметрів ДБ. До того ж адаптація податкового законодавства України до стандартів Європейського союзу залишається актуальною.

Наостанок, слід наголосити на очевидній, але не менш важливій від того необхідності постійного аналізу показників ФПД, оцінці ФР, що впливають на ФСД та регулярного моніторингу показників СДФ загалом.

Отже, вагомим для нашої держави є введення результативних заходів стосовно подолання розбалансованості ДБУ, що надасть змогу ефективніше протистояти борговому навантаженню економіці країни зокрема шляхом збільшення податкових і неподаткових надходжень з внутрішніх джерел наповнення бюджету, грантів від донорів і міжнародних партнерів.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі доведено, що питання, пов'язані з ФПД, є особливо актуальними для сучасного розвитку економіки України. В умовах активної співпраці з ЄС на тлі російської агресії ФПД в Україні знаходиться на стадії трансформації, як у напрямку появи нових чи зміни існуючих податків, зборів, платежів, так і всієї податкової системи у напрямку гармонізації податкового законодавства за стандартами ЄС. Роль та сучасне значення ФПД повною мірою повинно реалізовувати свій потенціал у виконанні доходів і фінансуванні видатків ДБУ та МБ шляхом підтримки фіскальної стійкості бюджетної системи до впливу загроз і небезпек з метою забезпечення ФСД та СЕР.

В роботі систематизовані наукові підходи до економічної сутності ФПД і запропоновано авторське її розуміння. В загальному розумінні ФПД це сукупність заходів держави у податковій та бюджетній сферах з метою забезпечення ФСД. Зазначено, що глобальна стратегічна мета, з якою реалізується ФПД об'єктивно визначає пріоритетні цілі та завдання держави на середньострокову перспективу. В кваліфікаційній роботі запропоновано сучасний погляд на методологічну основу ФПД, що включає: об'єкт, суб'єкти ФПД, види, функції, принципи, відповідно до яких, формуються пріоритетні цілі, завдання. Зазначено, що активним елементом ФПД є ФМ. Доведено, що реалізація ФПД в Україні буде ефективною, якщо будуть враховані всі фактори, що впливають на неї на сучасному етапі СЕР: економічні, соціальні, інституційні, гендерні, інформаційні, духовно-культурні. Розглянуті сучасні інтернет сервіси ДПСУ.

В кваліфікаційній роботі приділено увагу класифікації ФР, методикам оцінки ФР з урахуванням вітчизняних та зарубіжних розробок, зазначені кращі міжнародні практики ризик-менеджменту ФР. Для визначення впливу

інструментів ФПД на ФСД в кваліфікаційній роботі проаналізовані структурні показники ДБУ та МБ. Значна увага приділена аналізу ДБ, дефіциту.

В роботі розраховані коефіцієнти бюджетного податкового навантаження, податкового навантаження на працю, капітал, споживання, тощо. Загальний рівень податкового навантаження коливається в межах 40,4-41,05%. За аналізований період такі податки як ПДФО та ЄСВ збільшувалися на 235,1 млрд. грн. та 266,4 млрд грн. відповідно. Так ПДФО у базисному році мало показник 185,6 млрд. грн. й зріс більше ніж у 2 рази, тобто у 2022 році ставить 420,7 млрд. грн. Станом на 2022 рік ЄСВ склав 425,7 млрд. грн., тоді відносне відхилення до базисного року становить більше 2%. Такі зрушення свідчать про зростання соціальних витрат та можуть впливати на розвиток бізнесу в Україні.

Наразі спостерігається загроза зростання ФР. Для оцінки ФР ДБУ був проаналізований період 2018-2022 років. ФР найбільш негативного значення мали в 2022р., що підтверджує складний військовий стан в країні і загрози ФПД. За весь аналізований період: ФР за доходами коливались у межах 0,53 % - 4,28 %, при цьому в 2020 та 2021 рр. відбулося перевиконання доходів державного бюджету і ФР мали позитивне значення; ФР за видатками змінювались від 1,35% до 10,77%; ФР дефіциту державного бюджету 1,66-17,62%, за весь період ризики вирости на 15,96 пунктів; ФР ДБ в межах 60,90-78,44% відповідно, темп росту склав – 17,54 пунктів.

В той же час необхідно зосередити увагу на заходах щодо оптимізації податкового навантаження. У першу чергу, одним з напрямків, на якому має бути зосереджена увага уряду станом на сьогодні у сфері ФПД – оптимізація податкового навантаження, що підвищить ділову активність суб'єктів господарювання. В роботі побудовані лінії тренду бюджетного та податкового навантаження, що дозволяє оцінити майбутні ФР.

Підводячи підсумок зазначимо, на наше велике переконання, система менеджменту ФР в бюджетному процесі повинна бути інтегрована до інструментів сучасної ФПД з метою забезпечення ФСД.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аведян Л.Й. Економіка / Л.Й. Аведян. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2005. – 220 с.
2. Бантон В. Д. Л. Фіскальна політика та механізм її реалізації / В. Д. Л. Бантон, В. І. Тарангул // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – No 21. – С. 30–35. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_21_10. – С. 30.
3. Бюджетна декларація на 2022-2024 роки / <https://mof.gov.ua/storage>
4. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005, 1728 с.
6. Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі : практ. посіб. / Т. Іваніна, О. Кисельова, М. Колодій, О. Остапчук, О. Цюпа. – Київ : Віваріо, 2020. – 88 с.
7. Дем'янчук І.А. Теоретичні основи фіскальної політики в умовах економічного спаду / І. А. Дем'янчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 4. – С. 822–825. – С. 825.
8. Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Т.І. Єфименко та ін.]. – К. : НДФІ, 2004. – 712 с.
9. Дія. Бізнес.URL: <https://business.diia.gov.ua/>
10. Довбенко М.В. Сучасна: економічна теорія (Економічна нобелологія): навч. посібник / М.В. Довбенко. – ВЦ «Академія», 2005. – 336 с.
11. Е-реформа – 2023: спілкування бізнесу й ДПС переходить у цифровий формат. URL: <https://news.dtkt.ua/law/inspections/81720-e-reforma-2023-spilkuvannia-biznesu-i-dps-perexodit-u-cifrovii-format>

12. Жовтанецький О.М. Фіскальна політика в перехідній економіці України: дис. канд. екон. наук: 08.01.01/ О.М. Жовтанецький. – Л., 2002. – 199 с.

13. Інна Канцур Фіскальний механізм: сутність, інструменти та принципи його дії. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/909/917>

14. Інформація про фіскальні ризики (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції) та їх вплив на показники державного бюджету у 2023 році. *Звіти Міністерства фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/zvity>

15. Коніна М.О. Податкові важелі антикризової політики держави. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_2_2018ua/15.pdf

16. Копич Р.І. Практичні підходи до визначення фіскальної стійкості країн Центральної та Східної Європи. URL: https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/econprog_2011_3_6.pdf

17. Куценко Т.Ф. Бюджетно-податкова політика: навч.-метод. посібн. для самот. вивч. дисц. / Т.Ф. Куценко. – К. : Вид-во «КНЕУ», 2002. – 256 с.

18. М.В. Петченко Вплив сукупності важелів фіскальної політики на економічний ріст країни через визначення її етапів. URL: [file:///C:/Users/l.riabushka/Downloads/529-1628-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/l.riabushka/Downloads/529-1628-1-PB%20(2).pdf)

19. Масліченко С.О. Фіскальний механізм у системі державного регулювання: автореф. дис.. канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» [Електронний ресурс] / С.О. Масліченко. – К., 2002. – 19 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2002/02msosdr.zip>.

20. Мискін Ю.І. Соціалізація бюджетної політики України [монографія] / Ю. І. Мискін. – Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. – 508 с

21. Ольга Козакевич Особливості фіскальної політики у системі важелів стимулювання національної економіки України/<https://pathofscience.org/index.php/ps/article/download/529/549>

22. Ольга Огірко, Іван Курилін Фіскальна політика держави на різних фазах економічного циклу: сутність, види та принципи формування /

http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-45337e5b-4586-40f6-bbfb-c9dbe67be7a0/c/1.2_Ogirko.pdf

23. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>

24. Офіційний сайт Мінфін : <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/2016/>

25. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatki-ta-zbori>

26. Пасічний М.Д. Фіскальні стимули економічного розвитку за умов пандемії COVID – 19. URL: <https://www.ndifp.com/1472/>

27. Петленко Ю. Теоретичні та методологічні аспекти фіскальної політики держави / Ю. Петленко, Є. Милованова // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2017. – № 1 (190). – С. 28–35. – С. 29.

28. Податковий Кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

29. Податкова пастка для Української економіки. URL: <https://uifuture.org/publications/podatкова-pastka-dlya-ukrayinskoji-ekonomiki/>

30. Рябушка Л.Б. Нові виміри застосування ПЦМ – Бюджетування в Україні. Пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / за заг. ред. Л. Л. Гриценко. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 359

31. Рябушка Л. Б., Кубах Т. Г., Павленко І. М. Сучасні підходи до управління фіскальними ризиками: методологія та практика. Бізнес Інформ. 2021. №5. С. 339–348.

32. Рябушка Л.Б., Дехтяр Н.А., Юсюк А.М. Сучасні тенденції розвитку фіскальної політики в Україні: теорія, методологія, практика. Вісник Сумського державного університету. Серія економіка. 2022. № 1. С. 117-128.

33. Словник іншомовних слів / Уклад. : С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наук. дум- ка, 2000. 680 с.

34. Чернецька С. Гендерно-орієнтоване бюджетування: як працює/<https://50vidsotkiv.org.ua/genderno-oriyentovane-byudzhetyvannya-yak-tse-pratsyuye/>

35. Artis M. and Marcellino M. The Solvency of Government Finances in Europe // Fiscal Sustainability. Public Finance Workshop (Perugia, 20-22 January, 2000). - Roma : Banca d'Italia, 2000. - P. 209-241.

36. Business Standards. Fiscal policy. URL: <https://wap.business-standard.com/amp/about/what-is-fiscal-policy>

37. David N. Weil Fiscal Policy. <https://www.econlib.org/library/Enc/FiscalPolicy.html>

38. Dinh H. Fiscal solvency and sustainability in economic management // World Bank Policy Research Working Paper No. 2213. — Washington : World Bank, 1999. — 32 p.

39. Mendoza E. and Ostry J. International Evidence on Fiscal Solvency: Is Fiscal Policy "Responsible"? // Journal of Monetary Economics. — 2008. — Vol. 55. — No. 6. — P. 1081—1093.

40. Mihaljek D. Sustainability of Croatia's Public and External Debt // Croatian Economic Survey. — 2005. — No. 7. — P. 11—52. ; .

41. Mark Horton and Asmaa El-Ganainy Fiscal policy: Taking and giving away. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/fiscpol.htm>

42. Modern tendencies of fiscal policy in European economic space : Monograph / A. Krysovaty, O. Kyrylenko, O. Kneysler et al. ; edited by Doctor of Economics, Prof. Andriy Krysovaty. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30021/1/Modern%20tendencies_monograf-engl%20%281%29.pdf

43. Muzyka-stefanchuk, A. Some questions about financial and fiscal security of the state / OA Music-Stefanchuk // Customs. № 4 (76). p. 82-85.

44. Sytnik, G. Public administration by national security of Ukraine: monograph / G.P.Sitnik / National academy of public administration at the President of Ukraine. NAGU publishing house, p. 407.

45. The General Theory of Employment, Interest, and Money By John Maynard Keynes <https://www.files.ethz.ch/isn/125515/> 1366_ Keynes TheoryofEmployment.pdf

46. Tiebout C. An Economic Theory of Fiscal Decentralization / In: NBER, Public Finances, Needs, Sources and Utilization. URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c2273/c2273.pdf>

47. Viktoriia Koilo, Ryabushka Lyudmila. Tatiana Kubakh, Jaroslav Halik Assessment of government debt security of emerging markets: theory and practice. Investment Management and Financial Innovations. 2020. 17(1), 35-48. doi:10.21511/imfi.17(1).2020.04_

48. Polackova H. Contingent Government Liabilities: A Hidden Risk for Fiscal Stability. The World Bank, 1998. URL: <https://library.pppknowledgelab.org/d/4321/download>

49. Schick A. Basics First Is Best Practice. Public Financial Management Blog, 2012. URL: <https://blog-pfm.imf.org/pfmblog/2012/07/basics-first-is-best-practice.html>

ДОДАТОК А

Рисунок А.1 – Економічна сутність ФПД
[2,7,8,12,13,15-22,26-27,30 32,35-46,48,49]

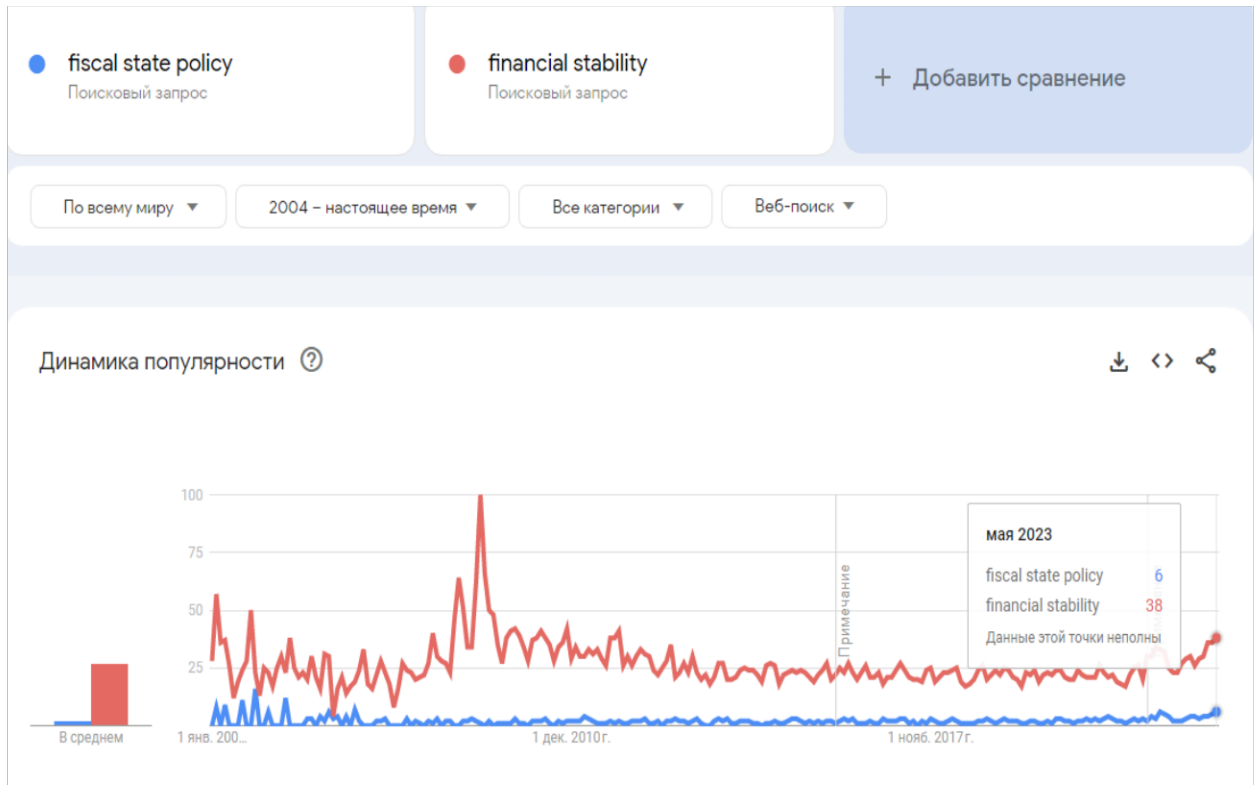

Рисунок А.2 – Генезис запитів терміну «фіскальна політика держави» та «фінансова стабільність» (побудовано за допомогою веб додатку Google Trends)

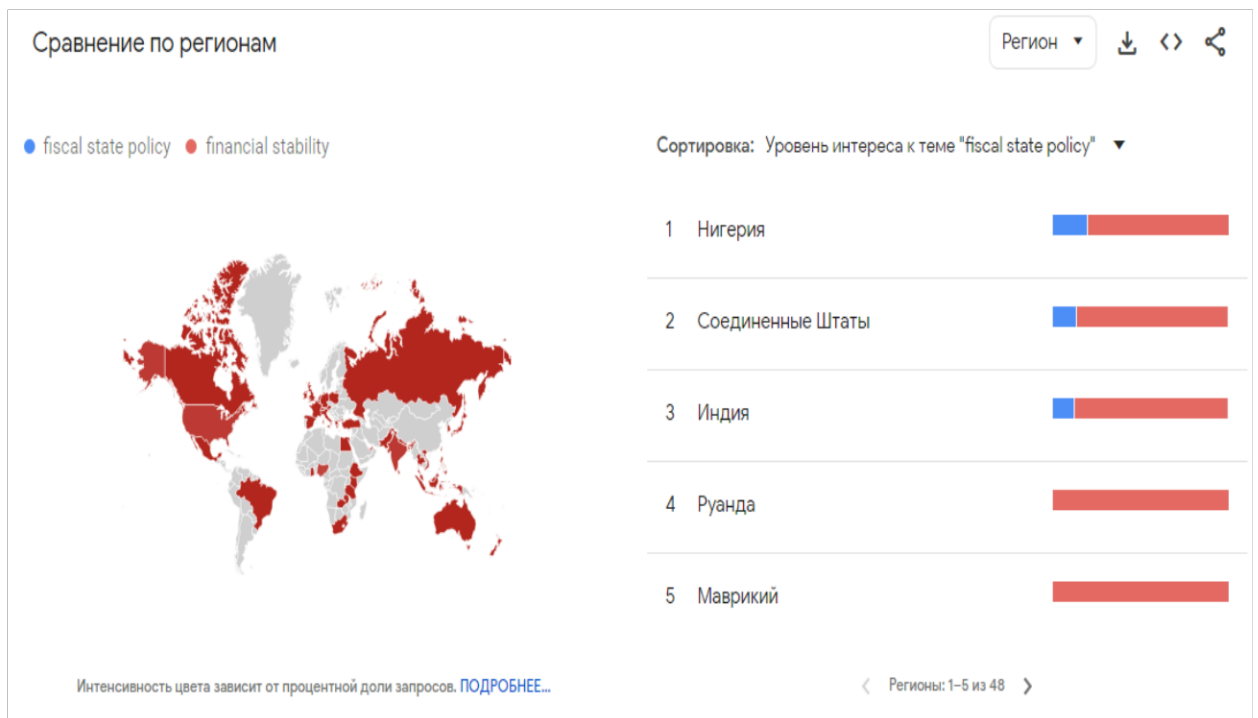

Рисунок А.3 – Розподіл запитів терміну «фіскальна політика держави» та «фінансова стабільність» за регіонами (побудовано за допомогою веб додатку Google Trends)

Таблиця А1. - Основні елементи податків

Елементи	Визначення
Платники податку	Це фізичні або юридичні особи, які мають об'єкти оподаткування, і їхнім обов'язком є сплата податків та зборів;
Об'єкт оподаткування	Предмет, товар, майно або його частина, реалізація товарів та їх постачання, за наявності якого виникає податковий обов'язок;
База оподаткування	Це сума, на яку нараховується податок
Ставка податку	Це відсоток, який застосовується до бази оподаткування для обчислення суми податку.
Порядок обчислення податку	Це послідовність дій, які необхідно виконати для обчислення суми податку.
Податковий період	Це період, за який здійснюється оподаткування.
Строк та порядок сплати податку	Це термін та процедура сплати суми податку.
Строк та порядок подання звітності	Це термін та процедура подання звітності про суми, які були обчислені та сплачені у рамках оподаткування.

Рисунок А.4 - Інструменти ФПД

Таблиця А.2 – Класифікація інтернет інструментів ФПД

Назва /Інституція, що здійснює супровід	Можливості та розташування
Є - data Міністерство фінансів України	Єдина платформа відкритих даних ПФ, що є входом до порталів: Spending, Openbudget, Proifi (https://edata.gov.ua/)
Spending Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства	Єдиний веб-портал використання публічних коштів, інтеграція з електронним майданчиком Prozorro (https://spending.gov.ua/new/)
Openbudget Міністерство фінансів	Державний веб-портал, де зібрана цифрова база показників Зведеного, Державного, місцевих бюджетів (інтерактивна мапа), державних фондів, система ГРБК, Boost – аналіз Світового банку (https://openbudget.gov.ua/)
Proifi Міністерство фінансів	Державний веб-портал реєстру проектів соціального і економічного розвитку України, Міжнародних фінансових організацій (https://proifi.gov.ua/)
Є- contract Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства	Єдина платформа, містить шаблони договорів, машиночитані дані, єдиний стандарт даних OCDS, формування PDF/A, цифрове підписання, інтеграція з ДКСУ та Spending, Prozorro
Logica Міністерство фінансів України, ДКСУ	Інформаційно-аналітична система управління плануванням та виконанням місцевих бюджетів (https://xn--21-mlcukdib.xn--j1amh/)
Prozorro Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства	Офіційний майданчик електронних закупівель України (https://prozorro.gov.ua/)
Продовження табл.А.2	
Dozorro Громадський контроль публічних закупівель	Платформа, що містить систему інструментів та сервісів для аналізу пуб лічних закупівель (https://dozorro.org)
Дія Міністерство цифрової трансформації	Єдиний портал державних послуг: електронне урядування, кібербезпека, електронна демократія, електронний бізнес, електронний суд, електронна охорона здоров'я, електронна освіта, електронна транспортна система, розумні міста, цифрові навички (https://diia.gov.ua/)
Є - DEM Фонд Східна Європа та Innovabridge Foundatio (громадська ініціатива)	Єдина платформа електронної демократії в питаннях місцевого розвитку та громадської ініціативи в БУ (https://e-dem.ua/about_us) відкриває доступ до: <ul style="list-style-type: none"> - сервіс «Місцеві електронні петиції»; - сервіс «Громадський бюджет»; - сервіс «Відкрите місто»; - сервіс «Електронні консультації з громадськістю»

ДОДАТОК Б

Методологія ОЕСР	• Макроекономічні ризики	Зміна макропараметрів, показників реальної економіки	←	Атрибутивні характеристики фіскальних ризиків
	• Невизначені бюджетні вимоги	Витрати та гарантії уряду, непередбачувані зобов'язання		
	• Програмно-політичні ризики	Невиконання доходів, витрат бюджету, податків, фінансування державних та місцевих програм		
	• Ризики балансу	Державні позики, борг, вартість фінансових та реальних активів, сальдо балансу		
Методологія МВФ	• Загальноекономічні ризики	Зміна макропараметрів, показників реальної економіки	←	
	• Конкретні фіскальні ризики	Не пов'язані із загальними параметрами прогнозування, потенційні витрати та гарантії		
	• Структурні та інституційні ризики	Слабкий інституційний потенціал, низька ефективність управління фіскальними ризиками, ймовірність настання негативних подій, додаткових витрат уряду		
Методологія Світового банку	• Макроекономічні шоки	Зміна макропараметрів, показників реальної економіки	←	
	• Фінансовий сектор та пенсійний фонд	Витрати держави на підтримку державних банків, забезпечення стійкості фінансової системи, гарантування вкладів фізичних осіб		
	• Місцеві органи влади	Моніторинг діяльності регіональних місцевих органів влади, державна підтримка		
	• Діяльність державних підприємств	Моніторинг діяльності державних підприємств, їх фінансова підтримка		
	• Державно-приватне партнерство	Моніторинг проектів державно-приватного партнерства		

Рисунок Б.1 – Методичні підходи до класифікації ФР

Таблиця Б. 1 – Кращі практики ризик-менеджмент ФР в країнах ОЕСР

Компоненти	Характеристика	Країна
Ідентифікація	Суб'єкти Співдружності визначають фіскальні ризики у своїй зоні відповідальності і зобов'язані надавати інформацію Міністерству Фінансів та Казначейству	Австралія
	Кожен суб'єкт центрального уряду відповідає за виявлення ризиків, їх опис та моніторинг	Фінляндія
	Компетенція лежить на уповноважених суб'єктах, відповідальних за виявлення та моніторинг ризиків	Нідерланди
	проводяться етапи виявлення ризику, такі як моніторинг, огляд попередніх періодів	Нова Зеландія
	Казначейство координує свою роботу з іншими органами, компетентними щодо фіскальних ризиків	Великобританія
Вимірювання	Суб'єкти Співдружності визначають та оцінюють ризики під час складання їх фінансової звітності, ризики консолідуються	Австралія
	Вимірювання фіскальних ризиків здійснюється у формі фінансування державних гарантій за номінальною вартістю	Фінляндія
	Макроекономічні та фінансові ризики вимірюються шляхом аналізу альтернативних сценаріїв (стрес-тестів)	Нідерланди
	Кожне відомство вимірює свої конкретні фіскальні ризики під керівництвом та моніторингом Казначейства	Нова Зеландія
	Оцінюється ймовірність ризику та його потенційний вплив як на показники резервів, так і на потоки державних фінансів	Великобританія
Розкриття інформації	Заява про ризики включена в Бюджетну стратегію	Австралія
	Річний загальнодержавний фіскальний план включає короткий опис загальних ризиків, пов'язаних з фіскальним прогнозом	Фінляндія
	Інформація надається із середньостроковими прогнозами та річним бюджетом	Нідерланди
	Дворічні та передвиборчі оновлення економіки та бюджету розкривають загальні, специфічні та балансові ризики	Нова Зеландія
	Ризики для середньострокових прогнозів згадуються в економічних та фіскальних прогнозах, аналіз чутливості щодо довгострокових прогнозів представлений у Звіті про фіскальну стійкість	Великобританія
Пом'якшення наслідків	Департаменти та інші суб'єкти господарювання запобігають та зменшують ризики, що виникають в результаті діяльності, умовних зобов'язань та активів	Австралія
	Очікується, що кожна державна установа запобігає або зменшує власні ризики	Фінляндія
	Політика управління ризиками щодо непередбачених зобов'язань включає обмеження та запобігання уряду приймати нові непередбачені зобов'язання	Нідерланди
	Кожен департамент запобігає та пом'якшує конкретні ризики шляхом повторного встановлення пріоритетних цілей	Нова Зеландія
	Стратегія уряду складається з п'яти етапів: визначення джерела, масштабу та ймовірності ризику; розкриття ризику; зменшення ризику; забезпечення ризику та вираховування залишків ризиків	Великобританія

Додаток В

Додаток В.1 – Доходи державного бюджету за 2018-2022, млн грн.

	2018	2019	2020	2021	2022
Податкові надходження	753 815,6	799 776,0	851 115,6	1 107 090,9	949 764,4
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	188 624,1	217 040,4	225 976,3	285 307,0	265 477,1
Податок та збір на доходи фізичних осіб	91 741,8	109 954,0	117 281,3	137 555,2	148 427,3
Податок на прибуток підприємств	96 882,3	107 086,3	108 695,0	147 751,7	117 049,9
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	45 265,7	46 746,9	52 475,7	80 749,4	85 365,0
Внутрішні податки на товари та послуги	493 360,6	502 048,1	538 896,2	698 940,4	569 353,8
ПДВ з вироблених в Україні товарів	516,2	230,6	257,3	1 322,3	-
ПДВ з ввезених на територію України товарів	26 560,4	29 855,4	30 203,2	36 854,9	-
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	71 143,8	69 897,1	80 449,3	82 858,4	60 699,1
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	47 708,6	53 460,8	57 846,9	79 592,8	41 653,8
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	27 076,6	30 086,0	30 460,5	38 177,2	219 948,0
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-6,2	-0,3	0,7	0,5	-

Продовження Додатку В.1

Інші податки та збори	-505,1	3 855,0	3 306,2	3 916,5	3 322,4
Неподаткові надходження	164 676,5	186 684,2	212 946,9	175 358,0	346 327,7
Доходи від власності та підприємницької діяльності	87 170,4	114 414,8	119 155,9	56 021,9	87 172,4
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	18 413,6	10 377,8	9 772,0	12 975,5	8 166,1
Інші неподаткові надходження	12 399,9	15 762,6	15 038,2	17 994,9	16 147,0
Власні надходження бюджетних установ	46 692,6	46 129,0	68 980,8	88 365,7	234 842,3
Доходи від операцій з капіталом	657,5	183,0	79,4	328,7	611,0
Надходження від продажу основного капіталу	33,6	30,0	38,5	49,3	-
Надходження від реалізації державних запасів товарів	573,2	76,0	2,4	250,3	-
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	50,8	77,0	38,4	29,0	-
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	1 464,8	1 139,9	1 029,7	1 289,9	481 090,7
Цільові фонди	187,5	1 770,8	187,1	209,4	136,2
Офіційні трансферти	7 306,3	8 725,0	10 657,0	12 576,1	9 465,6

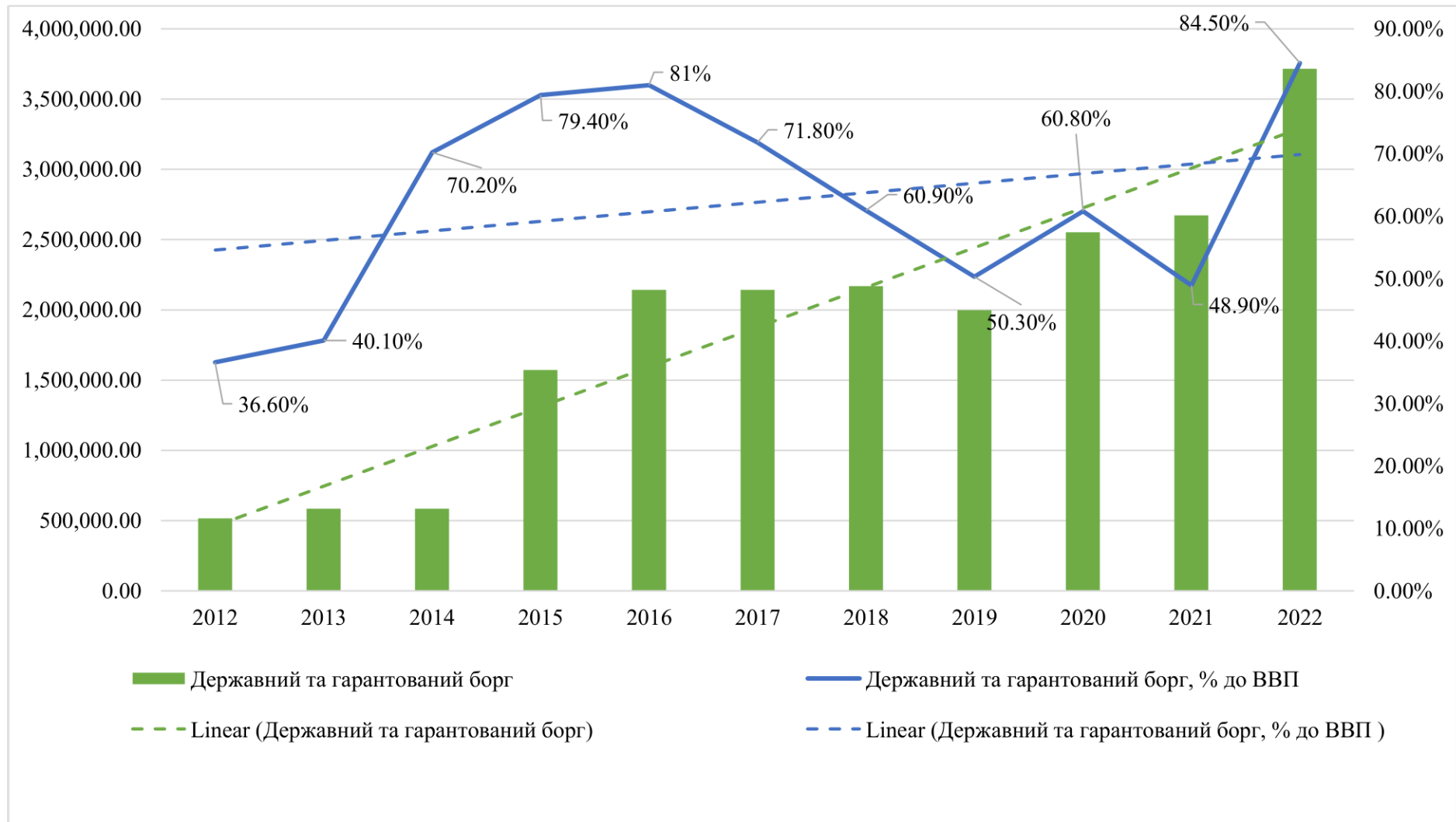

Рисунок В.1 – Динаміки державного та гарантованого державою боргу за період 2012-2022рр

ДОДАТОК Г

Пріоритетні діяльності
Державної податкової служби України на 2023 рік

1. Ефективне управління діяльністю

- 1.1. Удосконалення розвитку системи внутрішнього контролю в ДПС.
- 1.2. Удосконалення та автоматизація робочих процесів і процедур.
- 1.3. Розвиток ефективної, сучасної, стабільної та захищеної ІТ-інфраструктури, враховуючи особливості функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану.

2. Ефективне адміністрування податків, зборів, платежів

- 2.1. Спрощення адміністрування податків.
- 2.2. Удосконалення підходів і процедур податкових перевірок з урахуванням положень законодавчих актів, у тому числі запроваджених на період дії воєнного стану.
- 2.3. Здійснення заходів з розробки програмного забезпечення інформаційно-комунікаційної системи для електронного аудиту.
- 2.4. Удосконалення процедури погашення податкового боргу.
- 2.5. Посилення контролю за повнотою оподаткування доходів фізичних осіб.
- 2.6. Удосконалення прогнозно-аналітичної роботи, спрямованої на підвищення ефективності роботи податкових органів.
- 2.7. Удосконалення процесів ведення обліку платежів та контролю за достовірністю облікових показників в інтегрованих картках платників.

3. Формування іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві

- 3.1. Розвиток зручних та доступних сервісів для платників.
- 3.2. Забезпечення якісного та швидкого консультування платників.
- 3.3. Розвиток системи зворотного зв'язку з платниками.
- 3.4. Удосконалення зовнішніх комунікацій.
- 3.5. Удосконалення системи надання індивідуальних податкових консультацій.
- 3.6. Удосконалення процедури судового оскарження з метою підвищення якості розгляду судових справ за участю органів ДПС.

Продовження Додатку Г

2

4. Протидія ухиленню від оподаткування шляхом запровадження міжнародних стандартів і вдосконалення аналітичних інструментів

4.1. Упровадження сучасної стратегії дотримання податкового законодавства, спрямованої на просування концепції добровільної сплати податків.

4.2. Ефективне управління ризиками та підвищення аналітичної спроможності.

4.3. Удосконалення системи здійснення контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів.

4.4. Ефективна і скоординована міжнародна співпраця та посилення міжнародного обміну інформацією.

4.5. Відновлення активного процесу звітування через ІКС «Міжнародний обмін» відповідно до умови Угоди між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки для поліпшення виконання податкових правил й застосування положень Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» (FATCA) та застосування заходів впливу щодо фінансових агентів, які не виконують вимоги Угоди.

4.6. Здійснення заходів з метою запровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки у податкових цілях відповідно до Загального стандарту звітності (CRS), а також комунікація із фінансовими агентами.

4.7. Здійснення заходів з метою запровадження міжнародного автоматичного обміну міждержавними звітами у податкових цілях (CbC).

4.8. Удосконалення системи податкового контролю за контрольованими іноземними компаніями та встановлення місця ефективного управління.

5. Формування кваліфікованої, ефективної та мотивованої команди

5.1. Формування корпоративної культури ДПС.

5.2. Створення сприятливих умов для професійного розвитку державних службовців, організація їх професійного навчання.

5.3. Здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції і контроль за дотриманням працівниками органів ДПС вимог антикорупційного законодавства.

**В. о. Голови Державної
податкової служби України**

Тетяна КІРІЄНКО

ДОДАТОК Д

Основні параметри Державного бюджету України на 2023 рік

Міністерство
фінансів
України

Доходи держбюджету-2023 передбачено у сумі 1 329,3 млрд грн, видатки – 2 640,2 млрд грн, прогнозований дефіцит – до 20,6% ВВП.

Серед пріоритетних видатків:

- о національна безпека і оборона країни, що складає 1 141,1 млрд грн або 18,2 % ВВП;
- о соціальний захист та забезпечення – 447,6 млрд грн;
- о підтримка ветеранів – 6,8 млрд грн;
- о освіта – 156 млрд грн;
- о охорона здоров'я – 176,1 млрд грн.

Рисунок Д.1- Візуалізація показників ДБУ 2023

Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни

🕒 17 Травня 2023

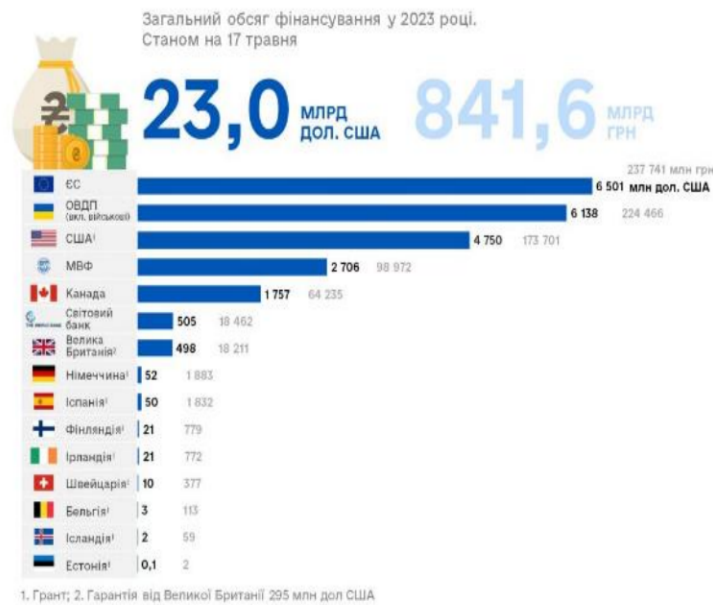
Джерелами фінансування державного бюджету є військові облігації, кредити від Міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти.

ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Міністерство
фінансів
України

Фінансування від міжнародних партнерів з 24 лютого 2022 року

Партнер	рік	2022	2023
США		11 990	4 750
ЄС		7 961	6 501
МВФ		2 693	2 706
Канада		1 889	1 757
Світовий банк		1 385	505
ЄІБ		1 720	
Німеччина		1 584	52
Велика Британія		1 076	498
Японія		581	
Франція		437	
Італія		330	
Нідерланди		318	
Данія		53	
Іспанія			50
Швеція		49	
Литва		22	
Норвегія		22	
Фінляндія			21
Ірландія			21
Латвія		16	
Австрія		11	
Швейцарія			10
Бельгія		5	3
Ісландія		0,5	2
Албанія		1	
Естонія			0,1
Всього		32 144	16 876

млн дол. США

Рисунок Д.2 - Фінансування ДБУ за період воєнного стану

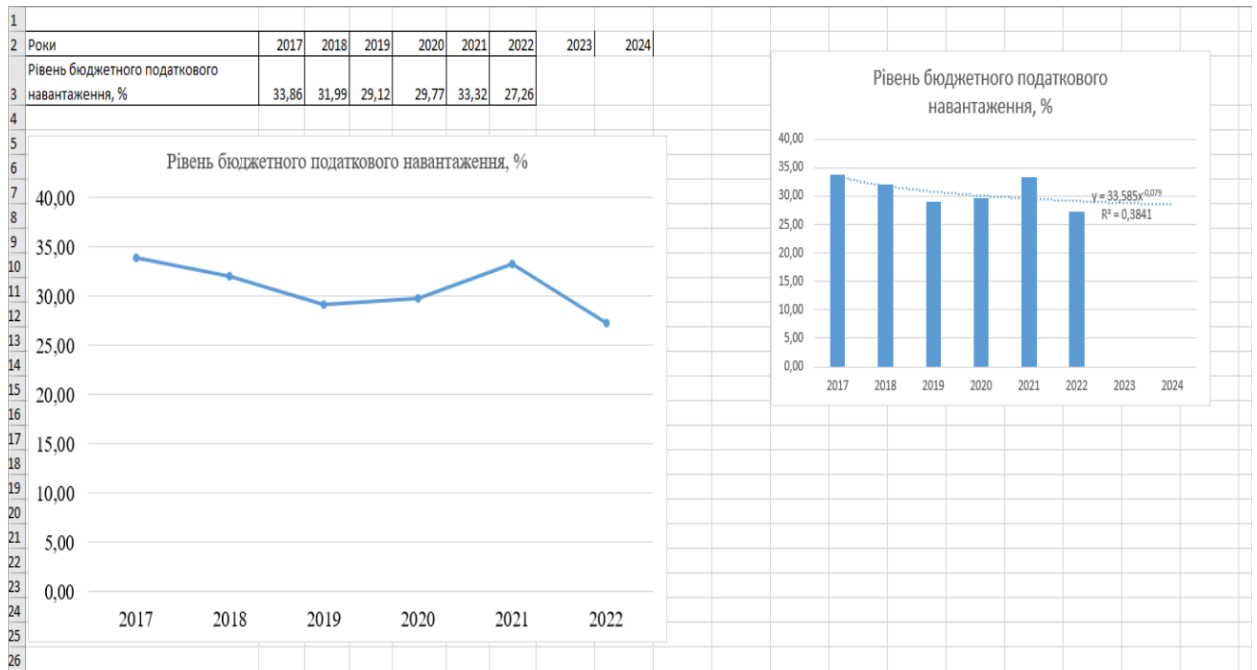

Рисунок Д.3 – Побудова лінії тренду за допомогою комп'ютерної програми Microsoft Excel